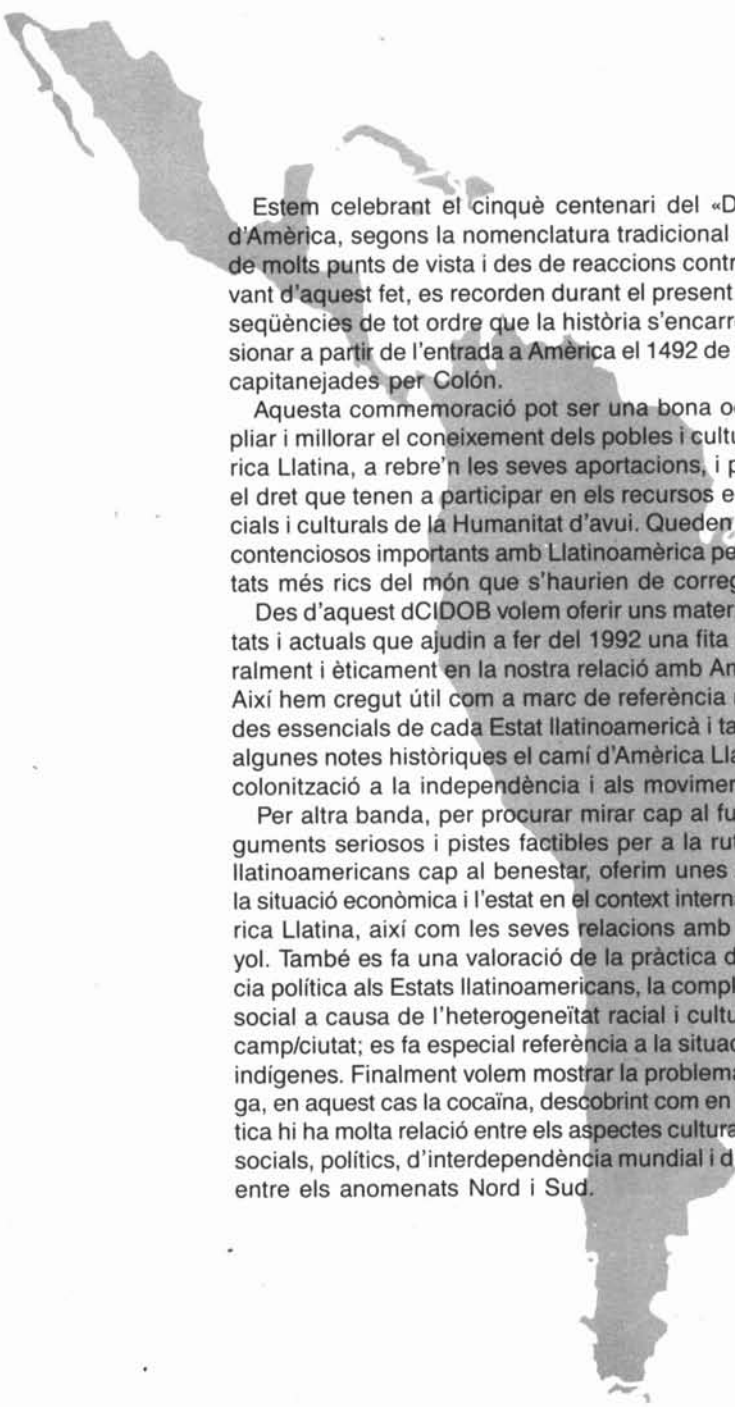

DCIDOB 40. On va l'Amèrica Llatina?

Introducció.

L'AMÈRICA LLATINA

Estem celebrant el cinquè centenari del «Descobriment» d'Amèrica, segons la nomenclatura tradicional europea. Des de molts punts de vista i des de reaccions contradictòries davant d'aquest fet, es recorden durant el present 1992 les conseqüències de tot ordre que la història s'encarrega de recensionar a partir de l'entrada a Amèrica el 1492 de les caravel·les capitanejades per Colón.

Aquesta commemoració pot ser una bona ocasió per ampliar i millorar el coneixement dels pobles i cultures de l'Amèrica Llatina, a rebre'n les seves aportacions, i per reconèixer el dret que tenen a participar en els recursos econòmics, socials i culturals de la Humanitat d'avui. Queden també alguns contenciosos importants amb Llatinoamèrica per part dels Estats més rics del món que s'haurien de corregir.

Des d'aquest dCIDOB volem oferir uns materials documentats i actuals que ajudin a fer del 1992 una fita positiva culturalment i èticament en la nostra relació amb Amèrica Llatina. Així hem cregut útil com a marc de referència recollir les dades essencials de cada Estat llatinoamericà i també situar en algunes notes històriques el camí d'Amèrica Llatina des de la colonització a la independència i als moviments populistes.

Per altra banda, per procurar mirar cap al futur i donar arguments seriosos i pistes factibles per a la ruta dels pobles llatinoamericans cap al benestar, oferim unes anàlisis sobre la situació econòmica i l'estat en el context internacional d'Amèrica Llatina, així com les seves relacions amb l'Estat espanyol. També es fa una valoració de la pràctica de la democràcia política als Estats llatinoamericans, la complexitat del teixit social a causa de l'heterogeneïtat racial i cultural i el binomi camp/ciutat; es fa especial referència a la situació dels pobles indígenes. Finalment volem mostrar la problemàtica de la droga, en aquest cas la cocaïna, descobrint com en la realitat pràctica hi ha molta relació entre els aspectes culturals, econòmics, socials, polítics, d'interdependència mundial i d'antagonismes entre els anomenats Nord i Sud.

DCIDOB 40. **On va l'Amèrica Llatina?**

Política i societat a l'Amèrica Llatina.
Nora Sainz

POLÍTICA I SOCIETAT A L'AMÈRICA LLATINA

Nora SAINZ

Un dels fenòmens més rellevants de l'última dècada en el món sencer ha estat la valoració de la democràcia com a forma de govern. Amèrica Llatina ha estat particularment fèrtil en casos de transicions de règims militars dictatorials a règims democràtics. Però aquests processos han presentat dificultats derivades del mateix context històric, és a dir, de països en vies de desenvolupament, aguditzades encara per la crisi econòmica. El cost social de les polítiques d'ajustament és, al 1992, el principal desafiament amb què s'enfronten les democràcies llatinoamericanes.

Als anys 70, Amèrica Llatina va viure una de les èpoques més obscures de la seva història contemporània. Llevat de comptades excepcions com Veneçuela, Mèxic i Colòmbia, les dictadures militars existiren com un fenomen general en la regió. El terror, la repressió i la violència, així com la consolidació dels grups econòmics i financers dominants van ser les notes més característiques. Aquests règims es basaven en ideologies com la «Doctrina de la Seguretat Nacional», que amb les seves hipòtesis de la guerra interna i de l'amenaça dintre de la societat nacional, van propiciar i justificar les intervencions dels militars en la vida política. Dictadures com la de Pinochet a Xile i les no menys «cèlebres» Juntas militars argentines en són exemples ben tristos.

La brusca transformació de la situació econòmica internacional (produïda especialment per l'alça del preu del petroli) va introduir a partir del 1981 un desequilibri en les ja fràgils economies llatinoamericanes i va augmentar el seu endeutament extern. D'aquesta manera el retorn de la democràcia apareixia, als anys 80, com la condició prèvia a la solució dels problemes de la crisi econòmica i de la pobresa, de la manca de llibertats i del restabliment dels drets humans. Així, la democràcia tenia un doble significat: la fi de les dictadures militars i la satisfacció de les demandes econòmico-socials.

A la dècada dels 80 comencen els processos de transició democràtica en la majoria dels països. Els nous governs democràtics realitzen unes duríssimes polítiques econòmiques d'ajustament, dictades per organitzacions com el FMI (El Fons Monetari Internacional) que suposen el sacrifici de les economies nacionals per equilibrar la balança exterior; és a dir, el pagament del deute

extern. La rigidesa dels models neoliberals aplicats té com a conseqüència un alt cost social que es converteix en la principal limitació de les democràcies, incapaces de donar solució i resposta a la demanda popular. Els governs democràtics no aconsegueixen resultats en el camp d'una major equitat i justícia. L'alçament militar frustrat a Veneçuela, el febrer passat, (el país més estable democràticament d'Amèrica del Sud en els últims 30 anys) representa un advertiment molt seriós.

Juntament amb les limitacions econòmiques, el futur de la consolidació de la democràcia està vinculat a les característiques del mateix sistema polític i als seus problemes. No n'hi ha prou amb una democràcia formal on els ciutadans simplement participen en les votacions, sinó que ha de ser més participativa, cal l'actuació dels actors socials en les formulacions polítiques. Ha de ser una democràcia real amb representació veritable de tots els sectors, i això implica canvis en la legislació electoral de molts països d'Amèrica Llatina. També ha de ser eficaç i per això cal millorar la relació entre el poder legislatiu i l'executiu (El Congrés i el President) per a facilitar i fer viable la tasca de govern.

Hi ha, però, elements que permeten no ser tan pesimistes davant la consolidació de la democràcia a Amèrica Llatina. Els primers anys de la dècada actual mostren petits indicis de recuperació econòmica i per altra banda, cosa molt destacable, els governs civils de la transició democràtica han entregat els seus poders a altres civils per primera vegada en molts anys. La democràcia ha de fer arrels i generar una cultura democràtica perquè, si bé hi ha una sèrie de problemes polítics, econòmics i socials que la condicionen,

ella, per si mateixa, constitueix un «valor».

LA SOCIETAT

Les migracions, la urbanització i la dualitat com elements característics de la societat llatinoamericana.

Amèrica Llatina va ser un continent majoritàriament indi i negre fins a mitjans del segle XIX. A partir d'aquesta data serà profundament modificat en la seva estructura humana per la immigració europea. Països com Argentina, Uruguai i Xile van rebre una massa d'immigrants que van canviar la naturalesa de la seva població. A diferència de la que es va establir a EEUU., aquesta emigració va venir principalment dels països del Sud d'Europa i més d'Itàlia que d'Espanya i Portugal.

La causa principal d'aquesta segona «conquesta» d'Amèrica, com la denominen alguns demògrafs, va ser la situació econòmica europea de penúria que va empènyer a grans quantitats de persones a saltar a l'altra banda de l'Atlàntic a la recerca de millors perspectives. Aquesta onada humana va adquirir proporcions gegantines, sobretot a principis del segle; com a paradigma tenim el cas d'Argentina, on segons el cens del 1914, el 30% de la població era estrangera.

Per això seria una fal·làcia parlar d'Amèrica Llatina sense comptar amb aquesta heterogeneïtat racial i cultural que la conforma. No podem oblidar els grans grups poblacionals indígenes de Mèxic, Perú, Bolívia, Guatemala, Equador, i els grups de raça negra del Carib i del Brasil, o els casos de Nicaragua, Hondures i el Salvador on més de la meitat de la seva població és mestissa.

L'estructura social, forjada en aquests canvis de composició de la població, va experimentar certes «deformacions»; la principal fou la distribució de la població sobre el territori dels diversos països. A Amèrica Llatina, la concentració de la població en les grans ciutats va ser un fet tradicional que té causes històriques determinades especialment pel tipus d'explotació econòmica del se-

gle passat. Eren societats basades, essencialment, en l'exportació de primeres matèries i en la importació de productes manufacturats, i l'explotació de la terra requeria un baix grau d'ocupació de la mà d'obra. Aquestes circumstàncies es conjuminaven per fer que les activitats de tipus urbà —comerç, finances, professions liberals, etc.— tinguessin, des del principi, capital importància. La majoria dels països llatinoamericans es caracteritzen per un alt percentatge de la població total del país concentrada en la ciutat, i particularment en una ciutat. Aquest desequilibri demogràfic profund està motivat també per les possibilitats de treball i ascensió social que la gran ciutat ofereix (aquí apareix el fenomen de les migracions internes), així com també per la gairebé generalitzada centralització de les institucions educatives, polítiques i religioses, que serveixen de canals de mobilitat.

Aquest creixement urbà, combinat amb l'expansió i transformació de l'economia —la urbanització està lligada amb la industrialització—, ha produït el creixement de macro-ciutats, veritables monstres pel nombre d'habitants. Els exemples de Buenos Aires, São Paulo, Rio de Janeiro, Mexico són prou eloqüents.

Al costat de la població urbana existeix la població rural. Però es pot dir per l'abisme que existeix entre ambdues, que en cada país conviu «dos països», dues societats a la vegada: la rural i la urbana. Per una banda, la societat urbana representada per la ciutat cosmopolita i abocada cap a l'estranger i per l'altra la majoria immensa de les poblacions camperoles amb greus problemes d'accés a les mínimes infraestructures de desenvolupament. A aquest caràcter dual de la societat llatinoamericana cal afegir el fenomen de la marginalització que es dona tant en les ciutats, amb els seus grans cinturons de pobresa que la rodegen, com en les mateixes societats camperoles on les persones esdevenen doblement marginals. Marginals a la pròpia societat rural que integren per les reduïdes possibilitats de promoció que troben, i marginals perquè aquestes societats rurals són una espècie de món apart dintre de la societat global.

DCIDOB 40. **On va l'Amèrica Llatina?**

A la recerca del tresor perdut.
Ezequiel Reficco

Economia llatinoamericana:

A LA RECERCA DEL TRESOR PERDUT

Ezequiel REFIGCO

Durant els últims mesos els mitjans de comunicació han informat sobre certa recuperació de l'economia llatinoamericana. Aquí intentem situar aquesta informació a partir de la història més recent i esbossar un panorama de l'actualitat econòmica dels països llatinoamericans.¹

Qui hagi seguit les seccions d'economia dels diaris haurà vist últimament titulars com «Torna la confiança inversora a Hispanoamèrica», o a «A ritme de salsa: Llatinoamèrica mostra els primers símptomes de recuperació econòmica» i altres semblants.

En efecte, la dècada dels 80 va constituir per a la regió un temps negre que la va fer retrocedir; al 1991 el producte per habitant només es mantenia en els valors del 1977. La bomba explotà a començaments de la dècada, quan un conjunt de factors van estrangular el sector extern de les economies llatinoamericanes: per la banda dels ingressos els preus d'exportació van caure de forma abrupta² i paral·lelament els grans bancs internacionals van tallar el fluxe abundant de crèdit que havien vingut canalitzant vers la regió durant la dècada anterior, perquè van percebre que el risc dels préstecs començava a ser massa alt.³ Per la banda de les despeses el brusca augment de les taxes d'interès internacionals va multiplicar la magnitud dels interessos que aquests països havien de fer front.⁴ Finalment, el dòlar va tenir una forta revaluació que provocà l'encariment del deute i el seu servei. (Per als no iniciats en economia, només cal que facin una senzilla analogia amb la seva economia personal: com ho passarien si, en un parell d'anys, els ingressos els baixessin un 100% i les despeses augmentessin un 272%?).

D'aquesta manera, al llarg de la dècada, les nacions de la regió es van veure obligades a emprendre reformes estructurals de les seves economies, en unes condicions d'estretor financera molt dures. Històricament, el desenvolupament llatinoamericà s'havia fonamentat en el model de substitució d'importacions, amb el qual les empreses industrials nacionals es van beneficiar de mercats locals molt protegits i amb el finançament del seu desenvolupa-

ment a través de les divises provinents de les exportacions de les primeres matèries. Després d'una llarga agonia, la caiguda d'aquests ingressos i el sobtat encariment del crèdit extern van enterrar aquest model. Així, als inicis dels 90, s'ha arribat a un consens generalitzat sobre com han de ser les noves bases del desenvolupament llatinoamericà. Aquest ja no ha de recolzar-se, ni pot fer-ho, en el mercat domèstic, sinó que cal intentar per tots els mitjans la incorporació als corrents comercials internacionals.

Però, per obtenir aquesta fita es fonamentalment arribar prèviament a alguns objectius necessaris —encara que no suficients—. Així, per atraure la inversió estrangera i modernitzar l'aparell productiu ha fet falta establir un marc d'estabilitat monetària, i això exigia una situació d'equilibri fiscal i del sector extern. Aquestes polítiques no han estat neutres des del punt de vista social: han portat dràstiques reduccions del nivell de consum de la població —per a reduir les importacions i arribar a l'equilibri del sector extern— i una forta retallada de les subvencions i les despeses públiques en general —salut, educació, habitatge, etc.— per obtenir l'equilibri fiscal. En tots els casos s'ha recorregut a plans de reducció de les plantilles públiques, oferint condicions avantatjoses de jubilació voluntària, per exemple, com també a la privatització massiva d'empreses públiques, a la desregulació generalitzada de l'activitat econòmica i a l'obertura a la competència exterior.

Es així que, després de passar per anys de penúria, les polítiques de reforma comencen a donar alguns resultats positius, en més o menys grau segons els casos, i sense que se'n pugui deduir una tendència positiva generalitzada i irreversible. En línies generals, les economies llatinoamericanes han aconseguit equilibrar els sectors públics, encara que sigui en molts casos

a base de retallades extraordinàries de la despesa, que seran difícils de mantenir a mig termini. Lògicament, aquells països que porten més anys en el procés de reformes, han consolidat la seva situació i a la inversa, la situació encara és molt fràgil en els països que s'hi han posat més tard.

1991: menys inflació i més inversió

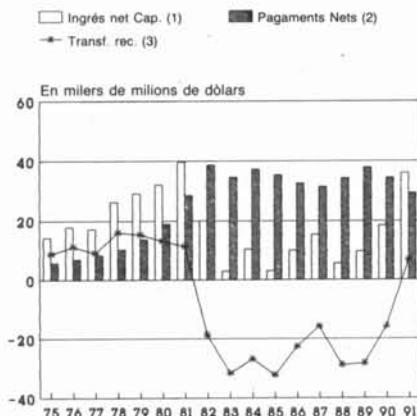
El resultat principal dels plans d'ajustament d'aquestes economies és la caiguda estrepitosa dels nivells d'inflació de la regió. La inflació mitja ha passat de 1.200% als 1989 i 1990 a 200% a 1991. Si bé encara la taxa és alta, la tendència decreixent observada a finals d'any és un senyal prometedor. La baixada de la inflació mitjana respon fonamentalment a la contenció dels processos hiperinflacionaris que s'havien registrat a Argentina, Brasil, Nicaragua i Perú.

Pel cantó de la producció, després d'anys de molta feblesa, l'activitat ha crescut un 3%. Deixant de banda els països que es troben en l'etapa més dura de l'ajustament, com Brasil, Perú i la República Dominicana, el creixement ha estat del 4,5%, el més alt des del 1980. Els països que han aconseguit créixer més, són Veneçuela, Mèxic, Xile i Argentina.

Un fet positiu és la represa d'un corrent inversor cap a Amèrica Llatina. Per primera vegada després de l'esclat de la crisi del deute, la regió torna a ser receptora neta de capitals. Es més, un informe de la Corporació Financera Internacional⁵ inclou aquells quatre països entre els primers mercats mundials en la captació d'inversió estrangera el 1991. Aquest fet ha tingut un efecte positiu sobre els plans d'estabilització, influïnt en l'enfortiment de les monedes. La contrapartida és l'efecte negatiu que aquesta revaluació ha tingut sobre la competitivitat de les exportacions. En els propers mesos les autoritats econòmiques de la regió es trobaran amb les tensions derivades de la contradicció entre dos objectius: l'estabilitat monetària i l'obtenció de saldos comercials positius. L'economia argentina, per

AMÈRICA LLATINA

Ingrés de capitals i transferència de recursos

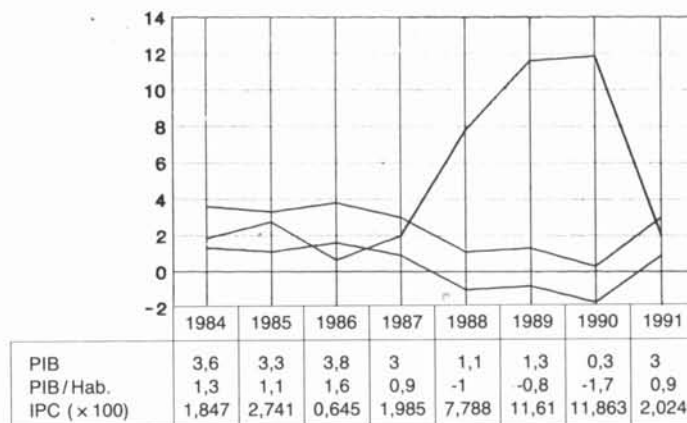

1. Ingressos nets de capitals
2. Pagaments nets d'utilitats i d'interessos
3. Transferències de recursos (3-1-2)

Font: CEPAL, sobre dades del «Fondo Monetario Internacional». Les dades de 1991 corresponen a estimacions preliminars.

AMÈRICA LLATINA

Alguns indicadors

Taxes de creixement (%)

Font: CEPAL, sobre dades oficials. Les xifres sobre IPC van ser calculades sobre els 22 països més representatius de la regió.

exemple, està experimentant pressions tendents a la devaluació del nou pes, de paritat fixa amb el dòlar, pel progressiu encariment de les exportacions, i l'abaratiment de les importacions.

Amb tot, les millores en els nivells de producció i inversió no han repercutit directament en els nivells d'ocupació i de poder de compra de la massa de la població. L'ocupació s'ha mantingut estable, i inclús ha baixat en països amb taxes altes de creixement com Veneçuela i Xile, mentre que el poder de compra ha tingut una evolució irregular segons els països. L'intent de cop d'Estat, el febrer passat, a Veneçuela i les reaccions conseqüents ens fan adonar de la fragilitat d'aquesta estabilitat i de l'incipient creixement de la regió.⁶

La paradoxa del deute

Al 1991, almenys set països van reduir el seu deute extern, el Govern nord-americà va decidir condonar part del deute bilateral amb alguns països i altres es van beneficiar de les reduccions del Pla Brady. També alguns països van rebaixar el seu passiu amb la privatització d'empreses públiques deficitàries.

Així, en línies generals, la càrrega del deute ha continuat la tendència descendent dels últims anys, com ho mostra el fet que, per cinquè any consecutiu, el coeficient d'interessos generats pel deute sobre les exportacions ha estat del 22%, des d'un pic de 41% registrat al 1982. Aduch, nou països han tingut coeficients menors del 15% durant el 1991. Bona part d'aquest fenomen pot explicar-se per la recessió actual del món desenvolupat,⁷ que ha forçat una rebaixa excepcional del tipus d'interessos internacional, tenint en compte que la

major part del deute extern llatinoamericà es va contreure precisament amb taxa flotant.

Paradoxalment el que és bo per una banda resulta fatal per l'altra, perquè la recessió actual també frena l'expansió de les exportacions de la regió a aquells països (sobretot a EEUU). A més, accentua la tendència a la baixa dels preus de les primeres matèries que encara constitueixen una bona part de les exportacions llatinoamericanes. Per això, malgrat la millora apuntada, el deute segueix sent, com diu la CEPAL, estructuralment oneros per aquestes economies i cal insistir en els programes que el van reduint.

Perspectives

Com s'ha dit, existeix un consens sobre les noves bases del desenvolupament llatinoamericà: abandonament dels models autàrquics, reducció de la participació de l'Estat en l'economia, impuls a la inversió estrangera i a la renovació tecnològica per augmentar la participació en el comerç mundial i, finalment, l'establiment de programes regionals que potenciïn el desenvolupament de les economies nacionals. Per aconseguir aquests objectius els governs s'enfronten amb grans desafiaments: atreure la inversió estrangera, portar endavant (i fins on arribar) les privatitzacions i desregulacions, tenir cura dels seus enormes deutes externs i a la vegada combatre la pobresa i la desigualtat creixent. L'èxit d'aquesta empresa depèn molt del context internacional dels propers anys. El fracàs de les negociacions de la Ronda Uruguai del GATT (Acord General sobre Aranceles i Comerç), l'augment del protec-

cionisme de la CE i els EEUU i les taxes d'interès excessivament altes resultarien mortals per les esperances dels països de Llatinoamèrica.

El rol tradicional de l'Amèrica Llatina com exportadora de primeres matèries i proveïdora de mà d'obra no qualificada la fa extremadament vulnerable en un món de materials sintètics i d'automatització. Però, alguns països han aconseguit guanyar espais no tradicionals en els mercats mundials. Això ha estat possible per l'enorme esforç realitzat en la dècada dels 80, en la qual s'ha privilegiat l'estabilitat i l'ajustament per sobre del combat contra la pobresa. Com a resultat, el 40% de la població llatinoamericana es troba per sota del llindar de la pobresa. No sembla que aquesta tendència pugui continuar indefinidament sense riscos molt greus per a l'estabilitat de la regió.

Notes

¹ La informació estadística i els gràfics són de l'informe: **Balance Preliminar de la Economia de Amèrica Llatina y el Caribe 1991**, (CEPAL), mentre no s'indiqui una altra font específica.

² El 1982, els preus de les principals primeres matèries d'exportació dels països en desenvolupament havien caigut un 33% respecte als preus del 1980. Específicament per Amèrica Llatina, els seus termes d'intercanvi al 1983 s'havien deteriorat un 26% respecte del 1978. **Debt and Development Crises in Latin America**. S. Griffith-Jones, O. Sunkel. Oxford University Press.

³ El fluxe de capitals es va reduir de 37.700 milions de dòlars el 1981 a 4.400 el 1983, tot convertint la regió d'importadora en exportadora neta de capital. **Griffith-Sunkel, op. cit.**

⁴ L'import global d'interessos i beneficis va passar de 13.600 milions de dòlars el 1980 a 37.300 el 1984.

⁵ Filial del Banc Mundial per a la promoció de la inversió privada.

⁶ Encara que l'aixecament militar no va tenir el suport popular directe, no s'ha d'oblidar el callu que, per aventures d'aquest tipus, suposa la situació de caiguda generalitzada dels nivells de vida de la població.

⁷ El creixement de les economies industrialitzades va ser de 4,3% el 1988, 3,3% el 1989, 2,6% el 1990 i 1,3% el 1991.

DCIDOB 40. **On va l'Amèrica Llatina?**

Història d'Amèrica Llatina des de la colonització.

HISTÒRIA D'AMÈRICA LLATINA DES DE LA COLONITZACIÓ

EL PERIODE COLONIAL: DES DE LA CONQUESTA A LA INDEPENDÈNCIA.

Dintre d'aquest llarg període que va des del descobriment als primers intents d'emancipació (1492-1808), hem de considerar una primera època denominada com «la conquesta» (1492-1550) caracteritzada fonamentalment per l'ocupació territorial. Els espanyols recorren en tots els sentits el continent i ocupen les terres que habitaven les civilitzacions indígenes. També els portuguesos s'apoderen d'una petita franja al llarg del litoral atlàntic a la part sud. No es pot oblidar que el motor que va moure aquesta aventura colossal era l'ànim de lucre.

A partir de la segona meitat del segle XVI, acabada la conquesta territorial pròpiament dita i fins els inicis del segle XIX, podem parlar d'una segona època que els analistes defineixen com la «història de la llarga duració a Iberoamèrica», en la qual els esdeveniments es desenvolupen amb una lentitud molt gran i es van realitzant en profunditat, estructurant un nou món.

En aquest període colonial, el més destacable és allò que sovint s'ha anomenat el pacte colonial: les colònies, explotades per la metròpoli, mirant només al propi profit, eren una font de primeres matèries barates i un domini per donar sortida als productes de la seva indústria al millor preu.

En quant a l'organització i administració de l'Amèrica Hispànica hem de distingir també dues èpoques: el regnat de la Casa d'Austria, els Habsburgs, i la que comença a principis del s. XVIII amb l'arribada al tron d'Espanya de la casa de Borbó.

En la primera època, els territoris americans són considerats com Regne de la corona de Castella i es creen tot una sèrie d'institucions per a la seva administració: les que tenien seu a la península eren la «Casa de la Contractació» (1503), amb seu a Sevilla, que feia la supervisió de les relacions comercials i marítimes entre les Índies i la Metròpoli; i també el «Consell d'Índies» (creat el 1511 i formalitzat el 1524), com organisme encarregat de vigilar l'admini-

nistració dels territoris americans, així com de formular les lleis i ordenances d'aquests territoris.

En el continent americà, el poder reial s'exercia a través de les **Audiències** (amb atribucions polítiques i administratives però fonamentalment amb funcions judicials) i per mitjà del **Virrei**, representant legal del monarca. Territorialment Amèrica queda dividida en **virregnats** —Nova Espanya (1534) i el Perú (1543)—, en **capitanies generals** (que comprenien territoris més petits que els virregnats) i **governacions** (àrea reduïda dintre d'un virregnat o una capitania, generalment en zones frontereres que necessitaven defensa) (Veure els quadres).

En fundar les ciutats, aquestes van créixer com administracions que cada vegada eren més independents, degut sobretot a la distància que les separava de la Metròpoli. D'aquesta manera els governs locals (**ajuntaments i juntes**) van adquirir autonomia i poder; no podria entendre's el règim hispànic sense «el **cabildo**», que era l'expressió jurídic-política de la ciutat i la manifestació de la seva existència.

Si l'administració dels Haubsburgs es va caracteritzar en la política per la **descentralització** i cert poder i autonomia dels governs locals americans, en l'economia van prevaler les **teories mercantilistes**. Aquestes, en el comerç entre la Metròpoli i els Regnes d'Índies, tenien com a condició bàsica el monopoli i el port únic; a la pràctica això es traduïa en restriccions comercials, proteccionisme industrial, acumulació de metalls preciosos, etc.

En la segona època, a principis del segle XVIII, el tron d'Espanya va ser ocupat pels Borbons. El seu absolutisme es va manifestar en una marcada **centralització**, que a Amèrica es va concretar en la supressió dels privilegis regionals i en la disminució del poder dels virreis. També va canviar la terminologia perquè els territoris americans ja no es van dir regnes sinó dominis. Es va fer una reestructuració territorial, amb nous virregnats —el de Nueva Granada (1719) i el de Rio de la Plata (1776)— i noves capitanies generals. Però el més remarcable va ser el

«Sistema d'Intendències» («Real Ordenanza de Intendencias») que pretenia centralitzar l'administració per a fer-la més eficaç. Molt aviat la figura de l'**intendent** va reemplaçar als antics governadors i alcaldes majors, rebaixant molt el poder local. En l'economia, els monarques borbònics van ser partidaris de les idees **fisiocràtiques**, portant a terme una política diferent a la dels seus predecessors. Van intensificar l'agricultura i van concedir mesures econòmiques liberals (la supressió dels privilegis del port únic i la disminució d'impostos), van procurar l'augment de la producció i del comerç i van combatre el contraban, un fenomen constant al llarg d'aquests segles.

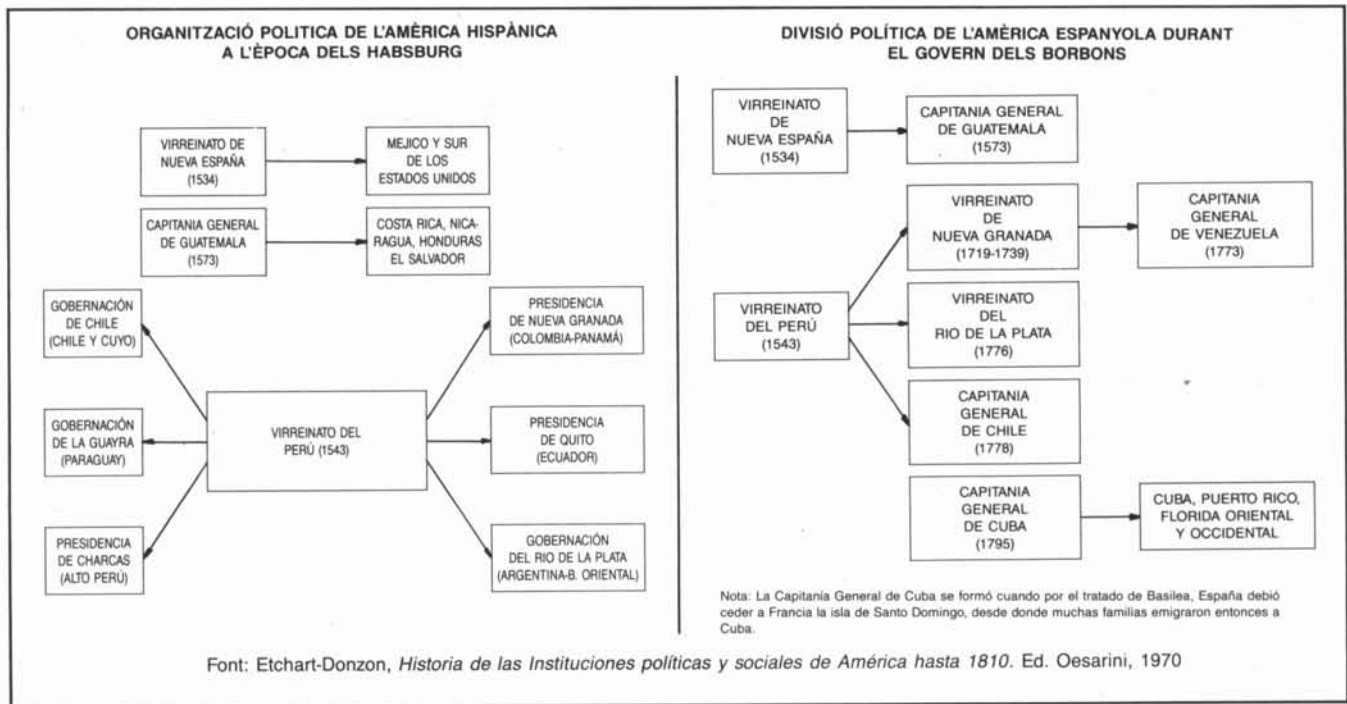
La societat

Les estimacions de la població indígena en el moment de la conquesta, fatalment vagues i hipotètiques, varien entre 20 i 40 milions de persones. La conquesta va provocar una minva gran de la població indígena perquè, malgrat l'arribada d'europaus i l'entrada d'africans pel tràfic d'esclaus, la població de l'Amèrica Espanyola es pot calcular l'any 1800 en 15 milions i la de la zona portuguesa en uns 3,3 milions.

Dalt de tot de l'escala social hi havia els espanyols, nascuts a la Península i que controlaven l'administració colonial; els criolls (espanyols nascuts a Amèrica) posseïen les grans propietats i la força econòmica i social, com també constituïen l'èlite intel·lectual. En un pla inferior es trobaven els mestissos (blanc i indi), els indígenes i negres, així com els mulatos (blanc i negre) i els «zambos» (negre i indi).

Des de la conquesta d'Amèrica una aristocràcia terratinent es va instal·lar de forma que absorbia per al propi profit els recursos de la terra. Amb la terra el conqueridor rebia també l'indígena; una de les formes de relació entre els dos es va institucionalitzar a través de «**La Encomienda**» per la qual l'indi era «encomanat» com mà d'obra per al treball de la terra. Una altra forma era «**La Mita**» que es referia al treball dels indígenes en torns, especialment a les mi-

AMÈRICA LLATINA - HISTÒRIA

nes. Així pràcticament es legitimava un règim de quasi-esclavatge.

La Corona tenia el Dret de Patronat segons la bul·la d'Alexandre VI, que va posar tota l'administració de l'Església a les Indies en les mans del Rei. Però, l'actuació de l'Església fou evident, fonamentalment, per la seva acció evangelitzadora que consistia en la conversió dels indígenes a un cristianisme sumari, com un primer pas vers la seva europeïtzació.

DES DELS MOVIMENTS D'INDEPENDÈNCIA ALS MOVIMENTS POPULISTES

A les primeres dècades del 1800, l'edifici colonial aixecat per Espanya i Portugal durant tres segles, va ser enfonsat. Es va trobar condemnat per la influència i l'evolució general de les Noves Idees del segle XVIII (il·luminisme i racionalisme) i va ser minat pels seus vicis interns. La conquesta espanyola havia imposat al continent americà una unitat fictícia en mantenir sota el seu domini pobles diferents, civilitzacions diverses, enclavades en llocs inaccessibles i separades per espais immensos. La revolució va ser sobretot obra de l'aristocràcia criolla, instal·lada en una terra que considerava seva. Els criolls tenien a les seves mans les rendes de l'economia de les Indies, però sofrien «l'exclusió», la desconfiança amb què els tractava l'administració reial i que els mantenia al marge dels alts càrrecs del poder. Aquesta èlite criolla se sentia també defraudada en els seus interessos econòmics, perquè com a

gestora de la part més important de la riquesa, topava amb el jou del pacte colonial.

Amèrica Llatina va aconseguir la seva independència a costa de la seva unitat. La fragmentació va ser l'element diferenciador respecte a l'Amèrica Anglosaxona. Els Estats iberoamericans van sorgir successivament d'una anarquia: el caos polític i econòmic. A la proclamació de la independència van seguir temporades de guerres civils, assaigs institucionals, congressos constituents, dictadures, etc. La durada d'aquests esdeveniments va ser variable i a cada Estat va adquirir característiques pròpies. Si Xile va arribar ja a certa estabilitat l'any 1833, Veneçuela va haver d'esperar fins a finals del segle. Com a fet significatiu cal destacar que els primers Estats en conèixer un règim constitucional van ser els qui s'havien beneficiat d'una economia pròspera: Brasil, Argentina, Xile.

Es indubtable que en el disseny de l'organització política de les nacions joves va influir notablement el model dels Estats Units i les tendències ideològiques europees. Però, aquests models, que responien a una realitat determinada, era molt difícil que fossin «efectius» per a unes estructures polítiques, econòmiques i culturals tan diferents d'aquelles per a les quals van ser creats. Un cas il·lustratiu és el de les Constitucions, que en la seva majoria no van ser originals sinó simples còpies de les que existien a l'època. La formació dels primers partits polítics en l'àmbit americà va seguir, en gairebé tots els països, una «línia semblant» i la primera

gran divisió d'opinions es va formalitzar en relació a la forma d'Estat a constituir en cada país: sistema unitari (institucions polítiques fortament centralitzades) o règim federal (reconeixement de les autonomies locals). Aquestes tendències teòriques —centralització, descentralització— que eren el ròssec del règim colonial, moltes vegades es van dilucidar al camp de batalla.

Malgrat els canvis polítics, les estructures socials es van mantenir pràcticament sense modificació i si, al final del segle XIX, la majoria dels Estats havien viscut processos de **modernització**, l'aristocràcia dels grans territoris va conservar la seva decisiva influència social, política i econòmica. En l'evolució política des del 1880-1930 es presenten aspectes diferents: la revolució a Mèxic, la democratització pacífica als països australs (Xile, Argentina, Uruguai) —acompanyada del triomf de partits populars— i en la resta de Llatinoamèrica hi ha un tancament en les alternatives de l'oligarquia i l'autoritarisme militar.

Als 1930 i 1940, degut a la recessió econòmica i en relació als processos d'urbanització, a la progressiva industrialització i al debilitament del poder intern dels grups oligàrquics, hi ha pressions per ampliar la participació social i política; van aparèixer nous partits polítics de contingut diferent. Aquests, neixen com a reacció a la modernització que ve de fora; defensen la independència política i la promoció de sectors llavors marginats: grups socials agraris o obrers (són els casos del PRI a Mèxic i/o el Peronisme a l'Argentina).

DCIDOB 40.

On va l'Amèrica Llatina?

Espanya-Amèrica Llatina: La retòrica i la realitat.
Francesc Bayo

ESPANYA-AMÈRICA LLATINA: LA LA RETÒRICA I LA REALITAT

Francesc BAYO

L'evolució històrica recent i el procés que ha seguit Espanya d'incorporació més activa al sistema internacional (entrada a la CE, OTAN, UEO, etc.), han determinat un marc en les seves relacions exteriors on Amèrica Llatina ocupa un lloc important però no de màxima prioritat.

Aquest marc està condicionat per unes variables que determinen l'orientació i els límits d'actuació.

En primer lloc cal observar la situació geopolítica d'Espanya, vinculada a Europa, a la Mediterrània i a l'Atlàntic, que ha tingut i encara té un paper important com a espai fonamental en el funcionament estratègic d'Occident en el conflicte Est/Oest, i en l'actualitat com a frontera en l'eix Nord/Sud. Aquesta situació prendrà un caire o un altre en funció de l'evolució general de la Societat Internacional, que cada vegada s'ha anat fent més complexa i interdependent en un procés dilatat en el temps i accelerat en les darreres dècades d'aquest segle, i del lloc que s'ocupa en ella, òbviament bastant limitat en el cas d'Espanya, i també per l'Amèrica Llatina com a conjunt de 20 països.

En segon lloc s'ha de tenir en compte la inserció d'Espanya en l'economia internacional. Tradicionalment Espanya ha tingut una economia relativament vinculada a l'exterior, primer com a potència mundial, i després de la desfeta imperial en un lent procés d'adaptació als corrents traçats per la revolució industrial a Europa. D'aquí neix una de les característiques de l'economia espanyola com és l'alta dependència de capital i tecnologia forana, el que ha posat de manifest la necessitat de mantenir bones relacions amb les fonts d'aquests béns. En l'actualitat la CE, EE.UU i el Japó absorbeixen entorn del 75% de les relacions comercials espanyoles i proporcionen entorn del 75% de les inversions exteriors.

Finalment també és important el context polític intern en el qual es produeix tot l'anterior. La història espanyola està marcada per grans enfrontaments exteriors però també interiors, destacant vàries guerres civils, l'última ben recent i amb la conseqüència d'un període dictatorial de gairebé 40 anys. Això ha influït de forma important en l'aïllament com a característica fonamental de l'acció exterior espanyola en moltes dècades, del que s'ha anat sortint gràcies

al procés de transició democràtica juntament amb una decidida política d'inserció activa en l'entorn internacional.

Cal, doncs, situar en aquest marc el lloc que té l'Amèrica Llatina en les relacions exteriors d'Espanya, i evidentment valdria la pena analitzar el cas a l'inversa. No obstant, malgrat totes les concessions al realisme, també s'han d'observar l'antiguitat de les relacions i els diferents contextos històrics en què s'han succeït, les empremtes conservades en l'imaginari col·lectiu i la realitat viva d'una llengua compartida. Tot això determina la varietat i complexitat d'unes relacions que abracen la política, l'economia, la cultura i les persones, no en va el transvasament humà, acumulat històricament envers els dos cantons de l'Atlàntic, es pot comptar per milions. Una altra cosa és aprofitar aquesta base real i sobredimensionar-la en un exercici de retòrica del que el règim franquista ha abusat abastament i els diferents governs democràtics de vegades tampoc no se n'han escapat.

En les línies següents intentarem revisar breument l'actualitat més recent de l'acció exterior espanyola envers l'Amèrica Llatina en tres àmbits concrets: les relacions polítiques i diplomàtiques, les relacions econòmiques i la cooperació al desenvolupament. Som conscients que deixem de banda altres aspectes importants, com el marc comunitari i el marge d'acció espanyol, o d'altres que escapen a l'òptica general de les relacions internacionals, com ara les diferents expressions culturals, àmbit en el que, per cert, desgraciadament encara faltà molt per fer si volem «descobrir-nos» de debò.

Les relacions polítiques i diplomàtiques

El règim franquista va deixar en herència un interès envers l'Amèrica Llatina, manifestat en una política paterna-

lista sota la ideologia de la hispanitat. Aquesta política ha estat definida de substitució, per compensar la limitada relació amb els principals països del món; de pressió, per reforçar la posició negociadora internacional d'Espanya (primer amb les potències de l'Eix, més tard amb els aliats i els EUA, i a partir dels anys 60 amb la CE); i de legitimitació, utilitzant l'efecte propagandístic de la hispanitat per legitimar el règim dictatorial i encobrir l'aïllament internacional.

Per contra, els successius governs democràtics s'han plantejat la política iberoamericana en el context d'un projecte global actiu. Val a dir que en part aquesta política es fa servir per incrementar el pes específic d'Espanya com a potència mitja en l'entorn internacional, però també és cert que les bases que la sustenten —la projecció de la democràcia, el respecte pels drets humans i la cooperació en general— són ben diferents de les del franquisme.

Una altra cosa és que els objectius perseguits han pecat sovint d'una manca de definició i continuïtat clares, així com de limitacions en els mitjans posats a disposició. D'aquesta manera, malgrat la constatació d'un augment de la influència espanyola en l'Amèrica Llatina en els darrers anys, queda la sensació d'una esquerda entre el discurs oficial i la realitat, característica que amb major o menor èmfasi ha estat present en els governs de Suárez, Calvo Sotelo i González.

En el cas d'Adolfo Suárez el resultat ha sigut una política personalista i d'alt risc, fins i tot contradictòria, combinant èxits com la reanudació de relacions amb Mèxic, l'any 1977, o la incorporació d'Espanya com observadora en alguns organismes regionals (Grup Andí, CEPAL), amb accions controvertides com el coqueteig amb el règim de Fidel Castro i el Moviment dels No Alineats, o la política erràtica i aïllada en els conflictes de l'Amèrica Central.

El govern de Calvo Sotelo va significar en general un replegament cap un inequívoc pla conservador, amb l'abandó de qualsevol vell·leïtat «tercermundista», plasmat en la precipitada forma d'ingrés a l'OTAN. Va tenir una actitud

COMERÇ ESPANYA-AMERICA LLATINA 1991

	Importacions		Exportacions		SALDO Millions pessetes	TAXA DE COBERTURA %
	Millions pessetes	%	Millions pessetes	%		
Mèxic	138.378	32,1	63.547	28,1	-75.331	45,8
Guatemala	513	0,1	2.186	1,0	1.673	426,1
Hondures	2.887	0,7	1.526	0,7	-1.361	52,9
El Salvador	708	0,2	959	0,4	251	135,5
Nicaragua	812	0,2	2.005	0,9	1.193	246,9
Costa Rica	1.475	0,3	1.878	0,8	403	127,3
Panamà	5.812	1,3	9.316	4,1	3.504	160,3
Cuba	9.518	2,2	29.440	13,0	19.922	309,3
Rep. Dominicana	3.594	0,8	4.333	1,9	739	120,6
Colòmbia	17.607	4,1	9.879	4,4	-7.728	56,1
Veneçuela	19.466	4,5	26.786	11,9	7.320	137,6
Equador	15.506	3,6	4.314	1,9	-11.192	27,8
Perú	4.335	1,0	4.944	2,2	609	114,0
Brasil	94.420	21,9	15.930	7,1	-78.490	16,9
Xile	42.590	9,9	16.851	7,5	-25.739	39,6
Bolivia	451	0,1	1.203	0,5	752	266,7
Paraguai	5.770	1,3	1.048	0,5	-4.722	18,2
Uruguai	3.347	0,8	3.563	1,6	216	106,5
Argentina	64.328	14,9	26.133	11,6	-38.195	40,6
Total	432.017	100,0	225.841	100,0	-206.176	52,3

Font: Elaboració pròpia amb dades del Ministeri d'Economia i Hisenda.

INVERSIONS DIRECTES D'ESpanyA A AMÈRICA LLATINA EN MILIONS DE PESSETES

	1989	1990	1991
Mèxic	1.291	8.834	2.851
Guatemala	37	12	26
Hondures	0	0	9
El Salvador	0	257	11
Costa Rica	62	285	151
Panamà	18.225	26.810	4.540
Cuba	18	2.877	158
Rep. Dominicana	719	1.611	513
Colòmbia	368	297	999
Veneçuela	1.166	1.570	28.007
Equador	96	179	21
Perú	156	216	1
Brasil	741	8.044	8.522
Xile	12.617	2.262	4.391
Bolivia	0	7	24
Paraguai	111	196	886
Uruguai	2.275	897	585
Argentina	3.278	13.894	35.625
Altres	12	103	1
Total	41.172	67.091	87.321

Font: Elaboració pròpia amb dades del Ministeri d'Economia i Hisenda.

absolutament passiva davant el conflicte d'Amèrica Central, i es va trobar totalment descol·locat en el conflicte entre argentins i britànics per les illes Malvines.

L'experiència més llarga, fins el moment, ha estat la dels successius governs socialistes. Evidentment, una dècada es un temps més apropiat per assajar un model de política (Suàrez va governar durant quatre anys i mig i Calvo Sotelo un any i escaig). Quan el PSOE arriba al poder, tenia ja una ampla trajectòria en l'oposició —clandestina i legal— i tenia referències molt concretes sobre l'Amèrica Llatina. El model inicial de política dissenyat, força actiu i sovint conflictiu amb els EUA, aviat es va abandonar en un procés d'adaptació per un altre més realista, cercant més eficàcia, en comptes de gestos simbòlics, però de resultat polític baix.

Així, en el cas del conflicte centreamericà, on l'absència d'interessos econòmics importants permetia una més gran implicació ideològica, la política socialista va assumir posicions properes als moviments revolucionaris, creant falses expectatives en els sandinistes i recels en els governs veïns. El gir cap a posicions més moderades entorn al projecte de pau de Contadora i la política desplegada en la CE per implicar-la políticament i econòmicament en la solució del conflicte regional, marquen les noves fites de l'acció espanyola. El fruit recollit ha estat la invitació a Espanya a participar en les forces de pacificació de Nacions Unides a Nicaragua i El Salvador.

Amb Mèxic i Sud-amèrica la relació política ha estat menys agitada. L'interès s'ha centrat en el recolzament a l'ex-

tensió del model democràtic en la regió i en la recerca de vies i mecanismes per dinamitzar les esquifides relacions econòmiques. S'ha de diferenciar, però, el tractament que es dona als «ge-gants» de la regió —principalment Mèxic, Argentina i Brasil—, dels països mitjans —Veneçuela, Colòmbia, Xile—, dels més petits —Uruguai, Equador, Paraguai— o els més pobres —Perú, Bolívia.

Els grans i els mitjans tenen economies amb potencial de creixement. Alguns d'ells aspiren a jugar un paper rellevant en les relacions internacionals de la regió, fonamentalment Mèxic, Argentina i Brasil, però també Veneçuela i en certa forma Colòmbia i Xile. Això són elements que Espanya ha de tenir en compte i actuar sense prepotències inútils que només servirien per ferir sensibilitats.

Un cas excepcional i força controvertit és el de la relació amb Cuba, una de les darreres colònies, i on els interessos humans i econòmics espanyols tenen una relativa importància. Cuba té un elevat percentatge de descendents espanyols en generacions recents, alguns inclús són peninsulars de naixement, i és un dels destins principals de les exportacions i les inversions espanyoles a Amèrica Llatina. Val a dir que això també es correspon a l'inversa. Espanya és un important soci comercial i inversor per Cuba, així com un creditor considerable (uns 1000 milions de dòlars sobre un deute total entorn els 6000 milions). Tot això obliga a una política de prudència enfront els exabruptes de Fidel Castro, però amb uns objectius diferents de la política d'ofe-

gament seguida pels EUA amb l'embarcament.

Les relacions econòmiques: El comerç

Si observem l'evolució del comerç en els darrers 20 anys s'aprecia una relativa davallada de la importància d'Amèrica Llatina per Espanya, malgrat un fort augment entre els anys 70 i 80 que s'estanca en aquesta dècada. D'altra banda, el fort creixement del comerç exterior espanyol s'ha concentrat quasi exclusivament en la CE i els països industrials més importants. Així, la quota comercial llatinoamericana és el 4,5% de les importacions i el 3,6% de les exportacions espanyoles. No obstant, el comerç amb l'Amèrica Llatina continua sent per Espanya important en comparació amb altres països europeus (només superat per Alemanya, França, Itàlia i el Regne Unit). Cal dir, també, que per Amèrica Llatina Espanya representa entorn un 3% de les exportacions i poc més del 2% de les importacions.

L'explicació fonamental d'aquesta situació radica en la rígida estructura asimètrica dels intercanvis. Els productes exportats pels llatinoamericans són principalment matèries primeres caracteritzades per la seva vulnerabilitat a les pressions internacionals de fixació de preus, baixa elasticitat per part de la demanda i poc valor afegit. A més, considerant els casos per països s'observa igualment una escassa diversificació, concentrant-se en pocs productes el gruix de l'exportació. Segons el país serà la carn, el cafè, el petroli o les llavors oleaginoses. En canvi, com a

AMÈRICA LLATINA - ESPANYA

promig de 20 països, les exportacions espanyoles a l'Amèrica Llatina són de productes manufacturats, que podrien tenir una demanda més creixent.

Altres explicacions conjunturals de l'estancament comercial serien les restriccions llatinoamericanes a les importacions degut a l'obligació de desviar recursos per pagar el deute extern, a més de l'esgudament per la mateixa raó del deute - de la tradicional via de finançament espanyol de les exportacions.

En quant als volums i saldos, s'observa en el total global un dèficit per part espanyola d'uns 200.000 milions de pessetes anualment, i en la distribució per països s'aprecia una notable concentració en les 6 economies més grans i dinàmiques, que reben més del 70% de les exportacions i proporcionen més del 85% de les importacions espanyoles. En canvi, els països més petits o els d'economia més estancada participen en menor proporció i inclús són deficitaris respecte a Espanya. (Veure el quadre comerç)

Les inversions

Una situació similar es pot constatar en les inversions doncs, malgrat un notable increment en termes absoluts, Amèrica Llatina ha anat perdent importància relativa com a destí de les inversions exteriors espanyoles més orientades a la CE. En tot cas, de la inversió espanyola destinada a països en vies de desenvolupament (PVD), Amèrica Llatina representa per Espanya el destí més important, amb més o menys la meitat del volum. També cal ressaltar la posició espanyola respecte als altres països europeus, el quart inversor a Amèrica Llatina darrera de França, Alemanya i el Regne Unit.

A diferència del comerç, que està lligat a l'intercanvi de béns i serveis, els fluxes d'inversions cap Amèrica Llatina presenten notables fluctuacions en funció de les oportunitats de negoci, pel que és més difícil analitzar l'evolució dels volums. S'observa, però, una accentuada concentració en grups de països segons diverses raons: els més grans econòmicament (Brasil, Mèxic i Argentina); els de creixement econòmic més dinàmic entre els països d'economia mitjana (Xile, Colòmbia i Veneçuela); els distingits per algun atractiu concret especial (sector turístic a Cuba i República Dominicana, legislació fiscal relaxada a Panamà i altres països caribenys).

En origen, el gruix de la inversió espanyola procedeix de la gran empresa pública i també d'alguns grans grups privats. Per sectors les quantitats més importants van dirigides a: infraestructures (línies aèries, ferrocarrils, energia);

serveis públics generals (telèfons, xarxes d'aigua, gas i electricitat); construcció naval; sector petrolier; turisme; i banca. (Veure el quadre d'inversions)

Deute extern

Encara que pel conjunt del deute extern llatinoamericà Espanya només representa el 2,15% en el total dels principals creditors, el grau d'exposició en la regió respecte als altres creditors és el més gran (24,3%), ja que, del total de pretecs espanyols als PVD, el 61,8% es concentra a Amèrica Llatina. Espanya és el principal creditor del món occidental per Cuba, el segon més important per Guatemala i República Dominicana, així com un dels més importants de Nicaragua.

Davant d'aquesta situació, la posició oficial espanyola s'ha mostrat ambivalent: mentre per un cantó s'ha intentat utilitzar el tema del deute extern per incrementar d'alguna forma el nivell d'influència política a l'Amèrica Llatina, per un altre s'ha mantingut una posició que permeti ser considerat com un membre responsable del grup de països creditors. En qualsevol cas, la manca d'un pes polític important per influir en grans solucions globals s'ha cobert individualment amb concessions bilaterals en els crèdits oficials, com els casos de Bolívia, Nicaragua i Mèxic, amb qui es va organitzar una operació de certa envergadura, avalada pel govern mexicà, i en la que va participar també la banca privada espanyola.

La cooperació al desenvolupament

Podem dir que l'Amèrica Llatina té un lloc prioritari amb més de la tercera part de l'assistència tècnica i la cooperació cultural, la cinquena part dels crèdits del Fons d'Ajuda al Desenvolupament (FAD) i el 70% de les ajudes i subvencions a ONG's, segons el balanç de seguiment de la Cooperació espanyola al 1990.

Una altra cosa és que malgrat el creixement dels volums aplicats per Espanya, del 0,13% al 1981 s'ha passat al 0,2% del PNB al 1990, les xifres del conjunt general d'ajuda oficial al desenvolupament (AOD) espanyola encara estan per sota del promig dels països de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) -entorn el 0,35% del PNB-

En quant a la distribució per volums i països destaca el mateix grup de sis que es considera que tenen prou pes polític; estan portant a terme els indispensables ajustaments econòmics i ofereixen la suficient seguretat jurídica a les inversions estrangeres com per atreure el sector privat espanyol. Amb tots ells s'han signat Acords Generals

de Cooperació (Argentina, al 1988, on es preveu mobilitzar 3.000 milions de dòlars en un programa de cinc anys; Mèxic, 1990, 4.000 milions de dòlars; Veneçuela, 1990, 3.000 milions de dòlars; Xile, 1990, 2.000 milions de dòlars) o s'està negociant, com són els casos de Brasil i Colòmbia. Amb els altres països els volums són menors i inclús el tipus de la cooperació s'aproxima més al nivell assistencial.

A nivell multilateral destaca la iniciativa del Conveni signat amb el Banc Interamericà de Desenvolupament (ID) que estableix la creació d'un Fons Vè Centenari per valor de 500 milions de dòlars; més 150 milions destinats a subvencionar els tipus d'interès reals per a condicions concessionals.

Conclusions

En la política s'ha apreciat un avenç notable respecte al model de relació del franquisme que ha desembocat en un respecte i una influència important, però també s'ha de constatar una manca de projecte continu i estable, així com la relativa eficàcia dels limitats mitjans. En definitiva, podríem dir que s'ha perseguit una política de prestigi (inclús d'aparador) però sense uns objectius clars i ambiciosos com en el cas de la política cap a Europa.

En el camp econòmic és on trobem les limitacions més importants. El volum comercial és baix, poc diversificat i molt concentrat en pocs països. Les inversions encara trigaran a anar massivament cap a unes economies amb tants problemes i mentre no es solucionen el principal, el deute extern.

La cooperació al desenvolupament, que és el principal mitjà del que es pot valer el govern espanyol per estimular les relacions econòmiques, no mobilitza grans recursos, en part per la capacitat limitada de l'economia espanyola, i fins al moment no està demostrant gran eficàcia. D'altra banda, en els casos en què les xifres són de certa consideració, principalment a través de crèdits FAD, el futur està amenaçat per la normativa recent del Comitè d'Ajuda al Desenvolupament (CAD) de l'OCDE - resultat de la guerra comercial entre els EUA i la CE-, que afecta precisament a aquest instrument i als principals països on Espanya l'aplica.

En qualsevol cas, si exceptuem els EUA, el Japó i les quatre o cinc economies més potents de la CE, Espanya ocupa un lloc important en les relacions econòmiques internacionals d'Amèrica Llatina. Una altra cosa serà que es treballi per consolidar i, a ser possible, millorar aquesta situació.

DCIDOB 40. **On va l'Amèrica Llatina?**

Cronologia internacional.

CRONOLOGIA INTERNACIONAL

GENER 1992

2.- El Front de Forces Socialistes de Mohamed A. Ahmed organitza una marxa per la democràcia a Alger, amb la participació de tres-centes mil persones, després de l'èxit obtingut pel Front Islàmic de Salvació (FIS) a la primera volta de les eleccions legislatives (48% dels vots).

6.- Butros Gali anuncia l'enviament a Iugoslàvia d'uns 50 observadors militars de l'ONU.

7.- Un helicòpter de la CE que transporta els observadors de l'ONU és abatut per un Mig-21 de l'Exèrcit de l'Aire serbi, amb el resultat de 5 morts. El ministre federal de Defensa, V. Kadijevic, presenta la seva dimissió.

Les autoritats georgianes reprimeixen prop de Tbilissi una manifestació dels partidaris de l'ex president Gamsajúrdia, causant 10 morts.

8.- J.B. Aristide accepta la candidatura del comunista René Théodore per al càrrec de primer ministre d'Haití.

Z. Gamsajúrdia declara que no vol dimidir com a president de Geòrgia.

11.- El primer ministre algerià, Sid A. Ghazali, i l'Exèrcit, que rebutja la hipòtesi d'una victòria del FIS a la 2a. volta prevista pel dia 16, assumeixen el poder en un cop d'estat pacífic. El president Ch. Benyedid dimiteix.

12.- L'Alt Consell de Seguretat d'Algèria anul·la la segona volta de les eleccions legislatives. La interinitat del cap de l'Estat és assegurada pel president del Consell Constitucional A. Benhabilès.

12-19.- Primeres eleccions presidencials lliures a Bulgària, en què el president sortint, J.Jelev, és reelegit amb el 52,88% dels vots a la segona volta.

13.- Es reprenen les negociacions israeliano-àrabs a Washington, arribant el dia següent a un punt mort pel tema de la instal·lació de colons jueus a Cisjordània.

El sindicat polac Solidaritat organitza una vaga en protesta per les puges de preus, que és seguida per desenes de milers d'assalariats.

14.- El demòcrata-cristià alemany Egon Klepsch és elegit president del Parlament Europeu a la primera volta de la votació, substituint al socialista espanyol Enrique Barón.

Es crea un Alt Comitè d'Estat, presidit per Mohamed Budiaf, fins ara exiliat a Marroc, que exercirà tots els poders corresponents al president de la República, a Algèria.

15.- Dos partits d'extrema dreta, contraris a les negociacions de pau, abandonen la coalició governamental israeliana.

La CE reconeix la independència d'Eslovènia i Croàcia. A Zagreb, se signa l'acta que decreta oficialment la fi de la Federació iugoslava. Sèrbia recomana la creació d'una «mini Iugoslàvia» que reuneixi Montenegro, els serbis de Croàcia i de Bòsnia-Hercegovina.

16.- Z. Gamsajúrdia torna a la república de Geòrgia.

17.- L'Exèrcit Republicà Irlandès (IRA) comet a Irlanda del Nord l'atemptat més mortífer des de 1988, matant 7 obrers protestants.

El president de Bòsnia-Hercegovina, A. Izetbegovic, anuncia que els propers 29 de febrer i 1 de març els bosnians es pronunciaran en referèndum sobre la independència.

20.- L'Exèrcit del Congo s'oposa al govern de transició presidit per A. Milongo, i intenta un cop d'Estat. L'endemà, després d'una manifestació d'uns dos mil simpatitzants, el primer ministre reapareix i, el dia 26, reorganitza el gabinet, establint també un calendari electoral.

21.- Montenegro anuncia l'organització d'un referèndum sobre l'estatut de la república.

22.- L'Exèrcit algerià, que pretén frenar les activitats del FIS, arresta el president del seu consell executiu, A. Hachani, juntament amb altres 7 dirigents.

22-23.- La Conferència internacional sobre ajuda a la CEI reuneix els representants de 54 països i organismes internacionals a Washington.

23.- El Parlament rus aprova una resolució en què decideix «examinar la constitucionalitat de la decisió presa el 1954 de transferir la província de Crimea de la Federació de Rússia a la República d'Ucraïna».

24.- El president sud-africà, F. de Klerk, anuncia que la població negra participarà en un referèndum sobre un govern de transició.

26-27.- Els combats entre àzeris i armenis a l'Alt-Karabakh causen desenes de morts.

28.- G. Bush anuncia, en el seu discurs sobre l'estat de la Unió, significatives reduccions de l'arsenal nuclear d'EE.UU., una part de les quals s'haurà de negociar amb la ex-URSS.

Un avió àzeri és abatut a l'Alt Karabakh, provocant 40 morts.

28-29.- Es reprenen, a Moscó, les converses de pau sobre l'Orient Pròxim, amb l'absència dels delegats palestins, siris i libanesos.

29.- B. Eltsin respon a la proposta de Bush anunciant que Rússia ja ha neutralitzat 600 míssils balístics i que està disposada a crear i explotar en comú amb EE.UU. un sistema global de defensa que substituiria la Iniciativa de Defensa Estratègica nord-americana.

30-31.- Els ministres d'Exteriors dels 38 països membres de la CSCE es reuneixen a Praga, on s'admet oficialment a 10 repúbliques de la CEI.

31.- En la cimera dels 15 països membres del Consell de Seguretat de l'ONU, on Rússia reemplaça l'ex-URSS com a membre permanent, es discuteix el projecte d'enviament dels cascos blaus a Iugoslàvia.

FEBRER 1992

1.- En el seu primer viatge a EE.UU. com a president de la Federació Russa, B. Eltsin s'entrevista amb G. Bush a Camp David.

Entra en vigor l'alto-el-foc supervisat

per l'ONU que posa fi a la guerra civil d'El Salvador.

3.- Mentre que el president croat, F. Tudjman, accepta «incondicionalment» el pla de pau de l'ONU, els representants de Krajina, enclau serbi a Croàcia, el rebutgen i s'oposen, el dia 13, al desplegament dels «cascos blaus».

El president argentí, C. Menem, anuncia l'obertura dels arxius del país sobre els criminals nazis.

El Govern d'Israel autoritza l'Exèrcit a disparar contra tot palestí armat als territoris ocupats.

3-4.- El president de Veneçuela, C.A. Pérez, avorta un intent de cop d'Estat, el resultat del qual són desenes de morts i més de mil militars arrestats.

3-10.- Es produeixen enfrontaments armats a l'Alt-Karabakh, enclau armeni a l'Azerbaidjan, amb un balanç de 24 morts.

4.- 12.000 refugiats haitians són acollits a la base nord-americana de Guantánamo, a Cuba.

La represa dels atemptats de l'Exèrcit Revolucionari Irlandès (IRA) empeny el primer ministre britànic, J. Major, a organitzar una trobada amb els partits polítics d'Irlanda del Nord.

4-8.- Enfrontaments a Batna (Algèria) entre les forces de seguretat i manifestants integristes, amb un balanç d'uns 40 morts, 300 ferits i desenes d'arrestats.

7.- Els ministres d'Exteriors i d'Economia de la CE signen el Tractat de Maastricht, que institueix la Unió Europea política, econòmica i monetària.

9.- Un decret de l'Alt Comitè d'Estat algerià estableix l'estat d'emergència a tot el país per un any.

13.- Amnista Internacional (AI) denuncia que, des de principi de mes, s'han produït a Algèria més de 70 morts entre civils, 500 ferits i desenes d'arrestats.

I. Arafat acusa, davant la Comissió de DD.HH. a Ginebra, Israel «d'haver establert camps de concentració per als palestins comparables als camps nazis».

14.- Butros Galí, secretari general de l'ONU, demana l'enviament de deu mil cascots blaus a Croàcia, proposta que és acceptada el mateix dia per Sèrbia i Croàcia.

Cimera dels presidents de les repúbliques de la Comunitat d'Estats Inde-

pendents (CEI) a Minsk per reorganitzar la indústria armamentista de l'ex-URSS. Ucraïna, Moldàvia i Azerbaidjan rebutgen una defensa convencional «unificada» per a la CEI —com desitja Rússia—, però es manté l'acord per a un comandament únic de les forces estratègiques.

La Comissió de DD.HH. codemna Israel per la seva política als territoris ocupats.

14-16.- Tres soldats israelians són assassinats al sud del Líban per tres palestins. En represàlia, l'aviació israeliana llança tres «raids» sobre els camps de refugiats, causant 20 morts.

16-18.- Síria anuncia la seva participació a la propera fase de la conferència de pau, a Washington; el 18, l'OAP confirma la seva.

17.- El ministre polac d'Economia, K. Lutkowski, presenta la seva dimissió, que és acceptada el 19.

17-18.- J. Baker visita diverses repúbliques de la CEI. El 17, s'entrevista amb B. Eltsin i ambdós anuncien la creació d'un «centre internacional per a la ciència i la tecnologia» finançat per EE.UU. i la CE, amb l'objectiu d'usar amb fins pacífics els especialistes nuclears de l'ex-URSS.

18.- Una manifestació de l'oposició al règim de Côte d'Ivoire degenera en moti; uns 15 manifestants són arrestats.

19.- Es reprenen les negociacions per resoldre la crisi creada a Haití amb el derrocament del president J.B. Arístide, el 30/09/1991, pel general R. Cédras.

19-26.- El papa Joan-Pau II realitza el seu 8è. viatge a Àfrica, visitant el Senegal, Gàmbia i Guinea.

20.- El president sud-africà, F. de Klerk, anuncia la celebració d'un referèndum el proper 17 de març reservat als electors blancs, que hauran de pronunciar-se sobre la política de reformes del seu Govern.

20-21.- Israel efectua un nou «raid» contra Hezbollah al sud del Líban, causant 14 morts. El 21, l'Exèrcit es retira a la «zona de seguretat», del sud del Líban.

21.- El Consell de Seguretat de l'ONU adopta la resolució 743 autoritzant l'enviament d'una força de 14.000 cascos blaus (la FORPRONU) a tres regions de Croàcia. Sèrbia reacciona fa-

vorablement i Croàcia emet reserves, sense posar en qüestió el pla de l'ONU.

22.- Reorganització ministerial a Algèria. Sid A. Ghazali, primer ministre i ministre d'Economia, conserva el seu càrrec.

23.- Unes deu mil persones, entre elles alguns militars, es manifesten a Moscú amb motiu del dia de les forces armades, portant eslògans hostils a Boris Eltsin.

24.- El secretari d'Estat d'EE.UU. vincula l'atorgament de garanties bancàries per a un préstec de deu mil milions de dòlars a Israel amb l'aturada d'implantacions jueves a Cisjordània i Gaza. Israel denuncia el «diktat americà» i la injerència d'EE.UU. a la campanya electoral.

Les negociacions del procés de pau a l'Orient Mitjà es reprenen a Washington.

25.- El president veneçolà fa canvis al seu Govern.

27.- El Govern rus anuncia una nova liberalització de preus.

El canceller alemany, H. Kohl, i el president txecoslovac, V. Havel, signen a Praga un Tractat d'Amistat entre els dos països.

28.- Un atemptat de l'IRA a una estació de Londres causa 29 ferits.

El Consell de Seguretat de l'ONU adopta la resolució 945 que estableix l'enviament de 22.000 homes per restablir la pau a Cambodja i crea l'Autoritat Provisional de l'ONU (APRONUC) encarregada d'organitzar-hi eleccions lliures.

La CSCE adopta un pla de pau per a la regió del Caucàs. L'Exèrcit soviètic es retira de les zones de combat de l'Alt-Karabakh.

29/II-1/III.- Celebració de sengles referèndums sobre la independència de les repúbliques iugoslaves de Bòsnia-Herzegovina i Montenegro.

MARÇ 1992

29/II-1/III.- Referèndums simultanis sobre la independència a Bòsnia-Herzegovina (62,78% dels electors a favor) i Montenegro.

2.- Vuit repúbliques de la CEI són admeses com a membres de l'ONU.

Es proclama l'Estat d'emergència a la regió moldava de Dubossary, des-

prés que la república russòfona del Dniestr, autoproclamada independent de la Moldàvia romanòfona, hagi estat el teatre de violents enfrontaments.

2-4.- Es reprenen les negociacions àrabo-israelianes; Israel presenta un «document de treball» sobre els territoris ocupats que és un pas enrera respecte als acords de Camp David. El 3, els palestins proposen un projecte de govern autònom als territoris ocupats, que és rebutjat el dia 4 per Israel.

3.- El rei Hassan II de Marroc anuncia una propera reforma de la Constitució, sotmesa a referèndum, i la celebració d'eleccions legislatives abans del 9 d'octubre.

Un greu accident a les mines de Kozlu (Turquia) mata a 400 persones.

Un helicòpter amb armenis és abatut a l'Alt-Karabakh, provocant 4 morts.

4.- Dissolució del Front Islàmic de Salvació (FIS) algerià.

Cyrus Vance, enviat especial de l'ONU a Iugoslàvia, inicia una nova missió.

6.- El president àzeri, A. Moutalibov, acusat de desídia en el conflicte i de submissió a Moscou, dimiteix, sent substituït per I. Mamedov.

8-9.- Les forces de la CEI finalitzen la seva evacuació de l'Alt-Karabakh.

9.- Mor Menahem Begin, primer ministre d'Israel entre 1977 i 1983.

Es fa públic el balanç oficial de la guerra del Líban: entre 1975 i 1990, el conflicte va causar 144.240 morts, 17.415 desapareguts i més de 197.506 ferits.

9-10.- El consell polític del PC xinès reprèn els projectes de reformes econòmiques inspirats per Deng Xiaoping.

10.- E. Shevardnadze, antic ministre d'Exteriors soviètic, és elegit president del nou Consell d'Estat georgià.

11.- El primer ministre britànic, J. Major, anuncia que les eleccions generals se celebraran el 9 d'abril.

Els serbis rebutgen el projecte de pau de la CE.

12.- El ministre de l'Interior algerià dona el balanç oficial dels enfrontaments entre els islamistes i les forces de l'ordre des del mes de gener: 103 morts i 414 ferits.

L'agreujament dels problemes ètnics, posterior al rebuig del pla de pau de

l'ONU pel Partit Islàmic d'Afganistan, posa en una situació difícil el règim afganès.

Ucraïna interromp la transferència de les seves armes nuclears a Rússia.

13.- Un terratrèmol de força 6,8 destrueix una part de la ciutat turca de Erzinçan (est del país), amb un balanç de més de mil morts.

13-15.- Trobada a Estambul dels 14 patriarques i caps de les esglésies ortodoxes del món.

15.- L'operació de pau de l'ONU a Cambodja s'inicia oficialment amb l'arribada a Phnom Penh del cap de l'APRONUC.

Els primers 410 oficials de la Força de Protecció de l'ONU (FORPRONU) arriben a Croàcia per preparar l'arribada dels cascos blaus.

16.- B. Eltsin signa un decret creant un Ministeri de la Defensa de la Federació Russa, assumint-ne provisionalment la direcció.

17.- Israel prefereix renunciar a les garanties bancàries americanes d'un préstec de deu mil milions de \$ que aturar la colonització dels territoris ocupats.

El massiu èxit del «sí» (68,7% dels 3,29 milions d'electors blancs) en el referèndum sobre la política de reformes a Sud-Africa permetrà l'acceleració de la política de participació del president, F. de Klerk.

Un atemptat destrueix l'Ambaixada d'Israel a Buenos Aires, amb 28 persones mortes i més de 235 ferides. El 18, la jihad islàmica reivindica l'atac.

Els conservadors oposats a B. Eltsin organitzen un «Congrés dels diputats de la URSS» a un poble de la regió de Moscou.

20.- Cimera de les repúbliques de la CEI a Kíev, on s'adopten 6 textos sobre defensa.

21.- Se celebra un referèndum a Tatarstan, una de les 20 ex-repúbliques autònomes que componen la Federació Russa; les dues repúbliques de Txetxènia (on es proclama l'Estat d'emergència el dia 30) i de Tatarstan rebutgen adherir-s'hi.

21-22.- Els enfrontaments entre forces governamentals turques i separatistes kurds causen 55 morts.

22.- La victòria del Partit Democràtic albanès, liderat per Sali Berisha, a les

segones eleccions generals lliures marca la fi del comunisme al país.

23.- Trípoli accepta lliurar a dos ciutadans libis acusats de l'atemptat al vol de la Pan Am a Lockerbie el desembre de 1988. Londres, Washington i París suspenen la demanda de sancions contra Líbia presentada al Consell de Seguretat de l'ONU el 10 de gener i 11 de març de 1992.

23-24.- Un accident a la central nuclear «Leningrad», prop de Sant Petersburg (Rússia), provoca una fugida de gas radioactiu.

El 23, la CE reconeix Geòrgia. El 24, ho fa EE.UU., i la CSCE l'admet com a membre.

24.- Croàcia i Eslovènia són admeses com a membres de la CSCE.

25.- El Parlament de Bakú decideix la celebració d'eleccions presidencials a l'Azerbaidjan el 7 de juny.

25-31.- Líbia canvia d'opinió i es nega a entregar els seus dos agents. El 31, el Consell de Seguretat de l'ONU adopta la resolució 748 que exigeix a Líbia que entregui els dos acusats abans del 15 d'abril si no vol afrontar un embarcament aeri i militar.

26.- L'ONU anuncia el seu desig d'accelerar la resolució política del conflicte afganès.

27.- Alemanya atura les seves vendes d'armes a Turquia, provocant una polèmica entre ambdós països i una crisi a Alemanya, on el ministre de Defensa, G. Stoltenberg, dimiteix el dia 31, sent substituït per V. Rùhe.

28.- Les autoritats de la Moldàvia romanòfona instauren l'Estat d'emergència i llancen un «ultimàtum» als separatistes russòfons.

29.- El Govern algerià dissol algunes assemblees locals controlades pel FIS.

Onze membres d'ETA, entre ells tres dirigents i el presumpte cap, F. Múgica Garmendia, són detinguts a la localitat francesa de Bidart.

El ministre d'Exteriors israelià, D. Levy, enfrontat amb el primer ministre Shamir, amenaça amb presentar la dimissió.

30.- Els 370.000 refugiats cambodjans a Tailàndia inicien el seu retorn.

El Govern de Brasil presenta la seva dimissió col·lectiva al president Collor de Melo.

DCIDOB 40. **On va l'Amèrica Llatina?**

Coca i cocaïna als Andes.
Carles Garcia-Tornel.

COCA I COCAÏNA ALS ANDES

Carles GARCIA-TORNEL

La major part de la fulla de coca necessària per a l'elaboració de la cocaïna que es consumeix en el món es cultiva en alguns països andins: sobretot al Perú i a Bolívia, i en menys quantitat a Colòmbia, que s'ha concentrat en l'elaboració de la cocaïna refinada (clorhidrat), a partir de la «pasta bàsica» que li arriba dels anteriors.

La fulla de coca ha estat històricament un producte andí, però la gran demanda l'ha anat convertint en amazònic. A Bolívia s'ha estès al Chapare tropical, a costa del seu lloc tradicional d'lungas. Al Perú ha passat de les valls andines del Cuzco a l'Alt Huallaga, a les portes de l'Amazònia. A Colòmbia, els cultius del Cauca han cedit terreny als dels departaments orientals també amazònics. Noves zones de cultiu i producció han estat obertes al Brasil i a l'Equador.

El tràfic il·lícit ha trobat també noves rutes. En un passat proper la línia principal anava de Bolívia i Perú cap a Colòmbia, on tenia lloc l'últim refinat de la cocaïna (clorhidrat). I d'aquí passava als Estats Units o a Europa. Les accions policials i militars contra el narcotràfic en la ruta del nord han tingut dues conseqüències. Per una banda, ha augmentat la proporció de cocaïna refinada directament al Perú i Bolívia. Per l'altra, s'han establert noves rutes de tràfic per l'est (Brasil) i el sud (la conca del Plata).

Es calcula que entre el cultiu de la fulla —que requereix la major part de mà d'obra—, l'elaboració del producte i el comerç, uns 2 milions de persones reben ingressos directament o indirectament del complex coca/cocaïna. D'aquests, un 95% són camperols, miners o població marginal urbana. Només una petita proporció està constituïda pels qui reben els guanys importants. La concentració dels ingressos es produeix també en el comerç il·lícit.

La producció de la fulla de coca i la cocaïna es dona en països en vies de desenvolupament i ha estat un mecanisme que ha permès paliar els efectes de la pobresa. Es il·lustratiu l'exemple de Bolívia, exposat en la gràfica adjunta. El gran increment de la producció de la fulla de coca ha coincidit amb la baixada dels preus i de la producció d'estany —el principal producte d'exportació— i el creixement de l'atur.

Una part de la població dels països desenvolupats tendeix a culpabilitzar als països andins per la producció de la coca/cocaïna. Però aquest fet s'ha desencadenat com una resposta a la

demanda de drogues dels països del Nord. Durant segles, la producció de la fulla de coca s'havia mantingut relativament estable, adequada a les necessitats de l'ús tradicional andí. Per altra banda, molts dels elements químics necessaris per a la transformació de la coca en cocaïna (precursors) provenen dels països desenvolupats. I són els circuits bancaris internacionals els qui «blanquegen» i permeten la circulació lliure del diner mogut pel tràfic il·lícit global (estimat en 500 mil milions de dòlars anuals).

Malgrat que el procés coca/cocaïna ha suposat menys fam per a moltes boques també ha portat als països andins situacions negatives, que examinem a continuació.

Perversió de l'ús tradicional

No és difícil per a un europeu confondre coca amb cocaïna. S'usen com a sinònims. Però són dues coses diferents. La cocaïna és una droga que s'obté químicament de la fulla de la coca. Històricament i culturalment, la cocaïna ha estat aliena al continent sudamericà. Va ser obtinguda per primera vegada a Europa a la segona meitat del segle XIX.

La fulla de la coca ha estat present en el món andí des de fa, almenys, 4.000 anys. Les tradicions li donen un origen sagrat. En l'actualitat és utilitzada sobretot pels camperols i miners. Per a un observador extern la primera funció de la fulla de coca és alimentària. Es consum per la masticació repetida d'una bola de fulla barrejada amb substàncies alcalines. La investigació moderna —trencant estereotips no científics contraris— ha posat de manifest les seves bondats. Conté, per exemple, més vitamines, minerals i olis que altres cinquanta productes vegetals. Té nombroses aplicacions de medicina natural, la més coneguda és la seva ingestió com infusió per a combatre el mal d'altura o «sorojchi». La funció alimentària i medicinal és a prop de la ritual i màgica. La fulla de coca és oferta al «Tio» en el fons de la

mina i la seva caiguda al vaivé del vent desentranya el futur o diagnostica mals físics i espirituals.

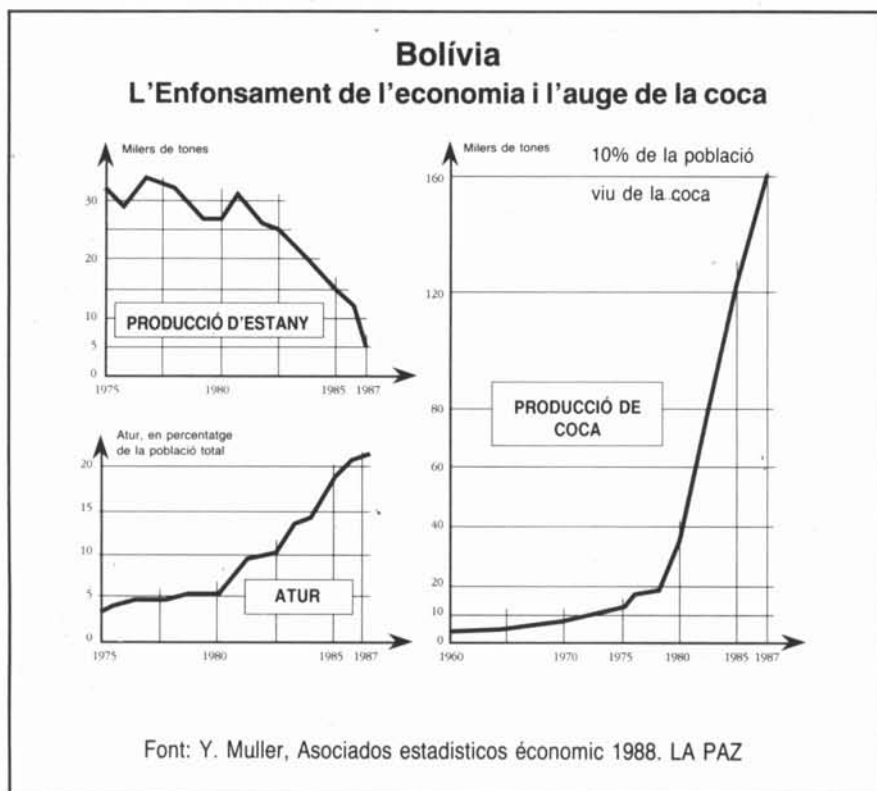
Però la seva funció més important és d'integració social. El pas de la vida, del naixement a la mort, va acompanyat de l'intercanvi i consum col·lectiu de la fulla de coca. Es un «lubricant» social i la invitació a compartir la coca té un significat semblant al que té entre nosaltres compartir el vi o el cava.

La demanda de cocaïna ha revertit l'ús tradicional. En l'actualitat només un 10 o 15 per cent de la coca collida és destinada a aquests fins culturals tradicionals. La resta es fa servir com a primera matèria per l'elaboració de la cocaïna. A partir de la fi dels anys 60, el preu de la fulla de coca va començar a pujar, a poc a poc però de forma constant, i amb el preu, la producció. A Bolívia, per exemple, la producció va augmentar de 3.000 hectàrees al 1963 a 65.000 al 1990. Als racons de les valls o de les espessors de la selva peruana i boliviana van anar apareixent els «laboratoris» (de fet, excavacions d'uns 20 m² cobertes de plàstic), en les quals la fulla de coca era transformada en «pasta bàsica» i «basuco». I a prop d'aquests laboratoris, unes improvisades pistes permetien l'envol d'avionetes amb rumb a Colòmbia, on es realitzava la transformació en clorhidrat de cocaïna en veritables i il·legals laboratoris.

Danys al ser humà i a la natura

Aquesta perversió no solament fa mal a la població dels països desenvolupats sinó a la dels propis països andins. La producció va quasi necessàriament acompanyada del consum. Aquest afecta als sectors d'ingrés econòmic alt, però també a nuclis de població rural i marginal urbana. Una de les formes de pagament de les feines de transformació és precisament en espècie, normalment en forma de «pasta bàsica», la primera etapa en l'elaboració de la cocaïna. La «pasta» és particularment nociva per a la salut perquè conté en abundància restes dissolvents com querosè o àcid sulfúric. Aquests entren directament a l'organisme en ser barrejada la pasta amb tabac.

Com s'ha indicat, la forta demanda de cocaïna ha ampliat la frontera agrària de la fulla de coca. En els llocs se-

culars de cultiu hi havia una relació equilibrada entre les característiques del sòl i el tipus d'explotació de la planta. En l'actualitat el cultiu ha invadit terres amazòniques que són tan fèrtils com vulnerables. La deforestació necessària per al cultiu de la coca deixa la terra sense protecció davant els accidents meteorològics i comporta una progressiva pèrdua de la capa vegetal i la desertificació. A més, els dissolvents esmentats contaminen els rius i maten els peixos.

Constitució de poders econòmics il·legals

El benefici del tràfic de cocaïna es produeix sobretot en els països del consum, majoritàriament més desenvolupats. Però, degut a la debilitat de les economies pròpies i al estar altament concentrats els beneficis, els grups implicats adquireixen un lloc preponderant en l'economia. S'estima, per exemple, que a Bolívia el diner mogut pel tràfic equival al 30% del producte intern brut, i en el Perú al 25%. És una economia submergida que competeix amb la legal. Es produeix la «capillarització»: el diner negre es va estenent per tots els sectors de l'activitat econòmica de la mateixa manera que la sang irriga tot el cos per mitjà dels capil·lars. Penetra especialment al sector financer, a la construcció, al sector immobiliari i d'importació/exportació. Per altra banda, l'anormalitat econòmica afecta també els

poders públics, que difícilment poden controlar els processos de corrupció.

Aquests grups econòmics estan especialment lligats a l'extrema dreta i a les tendències antipopulars. En l'últim —i ja llunyà— cop d'Estat a Bolívia (1980) els narcotraficants van arribar a controlar el poder de l'Estat per mitjà de l'exèrcit i la policia, amb una ideologia anticomunista molt propera a la de Reagan. A Colòmbia «els esquadrans de la mort», anticomunistes i al servei dels hisendats, estan constituïts per sicaris del narcotràfic. Però també els grups insorgents procuren treure benefici del tràfic, com les FARC i l'ELN a Colòmbia o «Sendero Luminoso» al Perú.

Extensió de la violència i els conflictes armats

La producció de coca/cocaïna i el tràfic il·lícit formen un nou ingredient que ha intervingut en situacions de violència i de conflictes armats. El cas més complex és el de Colòmbia. Les lluites entre liberals i conservadors es van convertir des de l'any 1949 en una situació de guerra civil irregular molt violenta, amb nombrosos grups armats relativament autònoms. Els diversos grups guerrillers de tendència esquerrana, en la dècada dels 60, es van barrejar en aquesta espiral. Per a defensar-se de la guerrilla els terratinents van crear els seus propis grups armats, que van ser també grups de xoc dels narcotraficants. A partir del 1984 —i sobre-

tot, de 1989— els medis han informat amb freqüència de la «guerra del narcotràfic». Però en els terribles fets de violència i terrorisme narrats es combina una trama política, social i de delinqüència, on és molt difícil treure'n l'entrellat.

Es diferent la situació de les zones de producció de la fulla de coca sota el control dels grups guerrillers. Aquest és el cas de les estribacions amazòniques dels Andes de Colòmbia i el Perú. «Sendero Luminoso» en el Perú o les FARC i l'ELN a Colòmbia han introduït una estructura social de la qual es trobava mancada la població i, d'alguna manera, han substituït a l'Estat. Una part del control d'aquests grups insorgents es realitza sobre la pròpia producció de la coca, de la qual es beneficien en forma de taxes o percentatges. Però també comparteixen el benefici amb la població camperola i introdueixen mecanismes directes o indirectes de redistribució. Al mateix temps defensen la població dels abusos dels narcotraficants i de les forces antinarcòtics.

Entre el desenvolupament i la guerra

La comunitat internacional ha pres consciència que la producció de coca/cocaïna està lligada directament a la situació de pobresa i subdesenvolupament de la població rural andina. Les posicions inicials que demanaven una simple destrucció dels cultius de la fulla de coca han evolucionat cap a la promoció de programes de desenvolupament alternatiu. «Coca per desenvolupament» és l'eslògan que resumeix la posició dels governs de Bolívia, Colòmbia i el Perú per afrontar el problema. En aquest sentit, les Nacions Unides, Estats Units, La Comunitat Europea i els països individuals han recolzat programes de desenvolupament per a poblacions productores de coca i han introduït mecanismes aranzelaris que reforcin la producció de cultius alternatius.

De totes maneres, un sector de l'administració nord-americana continua propugnant la militarització i l'ús de la força. Les ajudes ofertes, en les quals té prioritat la repressió sobre el desenvolupament, estan condicionades a la participació de les forces armades contra el narcotràfic. Els aquartelaments policials antinarcòtics —àdhuc a Bolívia on no hi ha problemes d'insorgència i de «càrtels» armats— semblen bases militars.

D'alguna manera la lluita contra el comunisme ha estat substituïda per la lluita contra la droga. Si això és així, d'aquí no gaire mesos qualsevol dels països productors de coca pot esdevenir un nou Panamà.

DCIDOB 40. On va l'Amèrica Llatina?

Amèrica Llatina en un món en canvi.
Marcelo Lasagna

AMÈRICA LLATINA EN UN MÓN EN CANVI

Marcelo LASAGNA

Es un lloc comú entre un bon nombre d'analistes internacionals definir Amèrica Llatina com una espècie de «classe mitja» entre les nacions. Així es pretén valorar el seu potencial per superar la condició actual de regió subdesenvolupada. De fet, tant els graus d'influència com de dependència de Llatinoamèrica en relació a la resta del món han estat bastant relatius, amb èpoques d'una inserció molt dinàmica i activa en contrast amb altres de més gran dependència. Però per comprendre la posició d'Amèrica Llatina en el món actual, és necessari que ens referim a les transformacions que s'han produït des de la Segona Guerra Mundial.

A partir del 1947, el món va estar dominat per la confrontació entre Estats Units i la Unió Soviètica, que es va originar per la divisió d'Europa immediatament després de la guerra mundial, i que aviat es va convertir en un plantejament global que arribava a tots els racons de la terra, i reduïa els conflictes més petits i locals a la lògica de l'Est-Oest. També l'estratificació internacional esdevenia extremadament rígida, de forma que les relacions entre les superpotències eren de naturalesa suma o zero; és a dir, l'aliat guanyat per un bloc era perdut per l'altre. La possibilitat d'una tercera opció quedava tancada perquè la majoria de les potències intermèdies es trobaven malparades per l'acció de la guerra.

Per altra banda, gran part del món en vies de desenvolupament encarà no s'havia alliberat dels imperis colonials, amb excepció d'Amèrica Llatina que, per raons històriques, concentrava les seves vinculacions externes, tant econòmiques com polítiques, en l'àmbit interamericà.

En aquest escenari històric monopòlicament confrontat, els Estats Units no van estalviar esforços per arrencar al seu costat, com ho van fer durant la Segona Guerra Mundial, als països llatinoamericans. Des de la lògica dels Estats Units comencen a proliferar una diversitat de propostes per apropar-se a Amèrica Llatina i assegurar-se un aliat «fidel». Al 1945, en la Conferència de Chapultepec (Mèxic), Estats Units proposa l'adopció d'un sistema de seguretat col·lectiva enfront de qualsevol amenaça externa, amb una tàcita referència a la Unió Soviètica. El resultat va ser la signatura del Tractat Interamericà d'Assistència Recíproca (TIAR), al 1947 a Rio de Janeiro, pel qual s'activaria una xarxa coordinada de defensa, encapçalada per Estats Units, en el cas que la regió fos objecte d'una

amença extraterritorial. Darrera de la concepció del TIAR hi havia la percepció de Washington —encara vigent, si bé amb una altra intensitat— que Amèrica Llatina és part de la seva àrea de seguretat nacional, és a dir, que qualsevol intent de penetració comunista a la regió atempta contra els interessos nacionals dels Estats Units.

Amb la mateixa idea, es crea al 1948 l'Organització d'Estats Americans (OEA), que és la plataforma política dels mecanismes de seguretat i reuneix —excepte Cuba a partir dels seixanta— tots els Estats del continent americà. Es fonamenta sobre la no intervenció en els afers interns, la igualtat jurídica dels Estats, la solució pacífica de les controvèrsies i la defensa col·lectiva contra les agressions externes.

De la seguretat a la cooperació al desenvolupament

Aquests avenços en matèria de seguretat van portar als països llatinoamericans a reclamar davant dels Estats Units la necessitat d'estendre la cooperació als àmbits econòmics i socials, amb l'argument que la precarietat de les seves economies era un camp adobat per a les revolucions populars i la potencial emergència de partits comunistes amb força. Davant d'aquestes reclamacions de contrapartida, exposades en la Conferència de Bogotà (1948), George Marshall, llavors Secretari d'Estat, va manifestar el seu rotund refús que va continuar sent la política d'Estats Units durant els deu anys següents. El país del Nord només volia mantenir relacions hemisfèriques circumscrites a l'àmbit de la seguretat.

Al 1958, però, després de l'accidentada volta per Llatinoamèrica de Richard Nixon, llavors vice-president d'EUA, i de la fermesa mostrada per al-

guns presidents llatinoamericans, es va acceptar la proposta del president del Brasil, Juscelino Kubitschek, d'iniciar un programa hemisfèric de cooperació per al desenvolupament que es va anomenar «Operació Panamericana». La creació, dos anys després, del Banc Interamericà de Desenvolupament (BID) i el llançament de «Aliança per al Progrés» el 1961, tenen la seva explicació a la llum d'aquesta nova atmosfera.

Després de la Segona Guerra Mundial, l'economia llatinoamericana es va trobar fortament enquadrada en el sistema internacional. Dins d'aquest marc, les queixes d'Amèrica Llatina es fonamentaven en què, per ajudar als aliats, van haver de vendre les primeres matèries amb els preus congelats i ara havien d'adquirir els equips industrials que no van poder reposar durant la guerra a uns preus massa alts. I aquesta situació ja no era només transitòria sinó que s'havia fet permanent. Per això es creà també, al 1948, la Comissió Econòmica per Amèrica Llatina (CEPAL) amb l'objectiu de buscar solucions a la crisi econòmica de la regió.

La CEPAL, dirigida per Raúl Prebisch, va elaborar les tesis explicatives del subdesenvolupament de Llatinoamèrica: les relacions centre-perifèria comportaven una divisió internacional del treball en la qual els països desenvolupats es reservaven la producció de béns del capital i de les manufactures, tot assignant als països perifèrics el paper de productors d'aliments i de primeres matèries. Donat que, a llarg termini, els preus dels productes que exportaven els països perifèrics tendien a baixar en comparació amb les manufactures que aquests havien d'importar des dels centres de l'economia mundial, es va generar una inclinació constant a l'empitjorament de les condicions d'intercanvi i de la capacitat d'importació dels països de la perifèria. Així, va emergir la industrialització, la política de substitució d'importacions i el creixement cap a dintre, com el principal camí que faria possible que els països d'Amèrica Llatina obtinguessin una participació més gran en els fruits del progrés tècnic.

Les relacions externes d'Amèrica Llatina, durant el període de post-guerra i fins a finals dels anys seixanta, eren

relativament desavantajoses i limitades a l'àmbit interamericà. Quan existien lligams amb la resta del món estaven molt mediatitzats pels Estats Units, encara que no es pot generalitzar igualment per a tots els països; és diferent, per exemple, la influència dels Estats Units en el Con Sud que a Centreamèrica. Entre els països més grans (Mèxic, Argentina i Brasil) també varien les relacions amb els Estats Units.

La transformació del context internacional

Les relacions de poder entre els països van començar a modificar-se més o menys als anys setanta, i des de llavors el món viu una transició que no acaba de consolidar-se. D'un món rígid i jerarquitzat s'ha passat a un món més fragmentat i fluid, on els Estats deixen de ser els actors exclusius de les relacions internacionals i creix una forta tendència vers la transnacionalització. La crisi del petroli (1973) va fer més evident la gran interdependència entre les economies desenvolupades i les que encara estan en desenvolupament.

En l'àmbit polític l'esquema bipolar es comença a esquarterar, fonamentalment perquè hi ha una minva relativa d'Estats Units com a poder mundial. Com a mostra podem recordar que Nord-amèrica generava en la postguerra els 2/3 de la producció de l'anomenat «món lliure» i mantenia el monopoli nuclear, mentre que en els setanta la proporció es va reduir a 1/3 i va haver de compartir el poder nuclear amb la Unió Soviètica.

Com a contrapartida sorgeixen nous centres de poder mundial amb la reconstrucció d'Europa, l'establiment i ampliació de la Comunitat Europea, la puixança del Japó en la competència industrial i tecnològica mundial, i, entre altres, la Xina amb el seu potencial demogràfic, econòmic i polític desconegut. Al mateix temps, també els països de nova industrialització en moltes àrees econòmiques han significat un desafiament per als països centrals.

El procés de descolonització, des de finals dels anys cinquanta, va permetre que països del Tercer Món ingressessin en el sistema internacional i s'organitzessin políticament en el moviment dels No-alineats i creessin un fòrum de concertació econòmica, representat pel Grup dels 77. No és menys important la formació, per part dels països en desenvolupament, de l'Organització de Països Exportadors de Petroli (OPEP), que els hi va donar una bona quota de poder mundial.

Aquests factors impulsen una tendència general, no exempta de contradic-

Font: Américas. OEA

Al 1962, el President Kennedy examina a la Casa Blanca el treball realitzat per «l'Aliança per al Progrés»

cions i retrocessos, vers una dispersió del poder mundial i cap a un món més fluid i menys jerarquitzat, on els marges d'acció dels països mitjans i petits s'eixampla i l'alineament es relaxa.

A la recerca de més autonomia

Estats Units va constituir durant molt temps el poder hegemònic per excel·lència en l'hemisferi occidental i encara que podem parlar d'una minva relativa, no hi ha cap dubte que continua sent el principal actor extern per Amèrica Llatina, i, per ara, no hi ha cap altra potència que estigui en condicions de discutir-li aquest paper. Per als països llatinoamericans la nació del Nord és avui el principal soci comercial, un proveïdor essencial d'inversions, un important abastador d'armes, un actor a tenir en compte en la mateixa política interna i una referència obligada en molts temes de les polítiques exteriors de la regió. Naturalment que aquest quadre canvia en intensitat segons el país del qual tractem. Ara bé, aquesta situació tendeix a disminuir perquè els governs llatinoamericans, siguin del color que siguin, procuren mirar més enllà dels Estats Units. Ja no secunden de forma automàtica i acrítica les posicions nord-americanes respecte els temes internacionals o els problemes de la regió.

A la llum d'aquests canvis, els països i institucions regionals europees han ocupat un lloc important en les prioritats d'Amèrica Llatina. Ambdues regions realitzen esforços, amb resultats diferents, per a emprendre un camí propi i augmentar la seva autonomia dintre del context mundial. Hi ha certament

motius històrics i afinitats polítiques entre les dues regions per estimular un acostament mutu, encara que, en l'última dècada, la presència econòmica europea en la regió més aviat ha disminuït. Per Europa, els països llatinoamericans no constitueixen una prioritat, però han estat un instrument clau per erigir-se com una tercera opció davant de les superpotències. El conflicte centroamericà, les dictadures militars del Con Sud i els processos de democratització han estat matèries de gran preocupació a Europa i factors d'apropament amb Amèrica Llatina.

Per altra banda, també el Japó ha passat a ser en molts països llatinoamericans un dels principals socis comercials i un important inversor. Així, encara que no existeixen vincles històrics i malgrat la distància geogràfica i cultural entre Amèrica Llatina i el Japó, s'han establert les bases d'una tendència positiva a la intensificació de les relacions econòmiques.

En fi, Amèrica Llatina enfronta avui una situació internacional que es pot definir com d'un optimisme moderat. En la política hi ha un clima favorable degut a la democratització de la gran majoria dels països de la regió, que implica una nova imatge i el consegüent dinamisme en els fòrums i instàncies internacionals. En l'economia, però, la feixuga càrrega del deute extern podria hipotecar els marges d'autonomia obtinguts. Encara que, segons creiem, això no comporti el retorn a unes posicions tradicionals d'aïllament, sí que planteja la vulnerabilitat de la regió, així com les seves limitacions respecte a la capacitat d'acció externa.

DCIDOB 40. **On va l'Amèrica Llatina?**

Dades.

AMÈRICA LLATINA - DADES

ARGENTINA

Superfície (qm²) 2.766.889
Població (1989) 31.928.519 habitants (14% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 96% homes, 95% dones
Capital Buenos Aires 10.728.000 habitants (1985)
Moneda peso/(10.4.92) 1 dòlar=0,99 pesos (lliure)
PNB (1989) 53.070 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 13,0% agricultura, 33,8% indústria, 53,1% serveis
Renda per càpita (1989) 2.160 dòlars
Importacions (1989) 4.200 milions de dòlars
Exportacions (1989) 9.567 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 64.745 milions de dòlars
IDH^{*}: 31
Cap d'Estat Carlos Saúl Menen 1989 (Partido Justicialista-Peronista)

BOLÍVIA

Superfície (qm²) 1.084.391
Població (1989) 7.193.000 habitants (50% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 84% homes, 65% dones
Capital La Paz 1.049.800 habitants (1988)
Moneda boliviano/(10.4.92) 1 dòlar=3,81 bolivians; 3,82 bolivians (paral·lel)
PNB (1989) 4.520 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 46,5% agricultura, 19,7% indústria, 33,9% serveis
Renda per càpita (1989) 620 dòlars
Importacions (1989) 615 milions de dòlars
Exportacions (1989) 817 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 48.799 milions de dòlars
IDH^{*}: 81
Cap d'Estat Jaime Paz Zamora 1989 (Movimiento de la Izquierda Revolucionari)

BRASIL

Superfície (qm²) 8.511.965
Població (1989) 147.404.000 habitants (25% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 79% homes, 76% dones
Capital Brasilia 1.803.478 habitants (1989)
Moneda cruzeiro/(10.4.92) 1 dòlar=2.152,4 cruzeiros (oficial); 2.140 cruzeiros (paral·lel)
PNB (1989) 319.150 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 25,2% agricultura, 15,8% indústria, 59,0% serveis
Renda per càpita (1989) 2.540 dòlars
Importacions (1989) 18.281 milions de dòlars
Exportacions (1989) 34.392 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 111.290 milions de dòlars
IDH^{*}: 50
Cap d'Estat Fernando Collor de Mello 1989 (PRN Partido de Reconstrução Nacional)

COLÒMBIA

Superfície (qm²) 1.141.748
Població (1989) 32.316.933 habitants (31% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 89% homes, 87% dones
Capital Bogotà 4.236.490 habitants (1985)
Moneda peso/(10.4.92) 1 dòlar=646,5 peso (oficial); 610 pesos (paral·lel)
PNB (1989) 39.410 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 1,3% agricultura, 21,1% indústria, 77,6% serveis
Renda per càpita (1989) 1.200 dòlars
Importacions (1989) 5.010 milions de dòlars
Exportacions (1989) 5.739 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 16.887 milions de dòlars
IDH^{*}: 44
Cap d'Estat César Gaviria Trujillo 1990 (Partido Liberal)

COSTA RICA

Superfície (qm²) 51.000
Població (1989) 2.922.000 habitants (48% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 94% homes, 93% dones
Capital San José 284.550 habitants (1989)
Moneda coló/(10.4.92) 1 dòlar=133,9 colons (oficial); 134,0 colons (paral·lel)
PNB (1989) 5.220 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 27,5% agricultura, 17,4% indústria, 55,1% serveis
Renda per càpita (1989) 1.780 dòlars
Importacions (1989) 1.743 milions de dòlars
Exportacions (1989) 1.362 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 4.468 milions de dòlars
IDH^{*}: 27
Cap d'Estat Rafael Angel Calderón Fournier 1990 (Partido Unidad Social Cristiana)

CUBA

Superfície (qm²) 110.860
Població (1989) 10.514.000 habitants (26% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 96% homes, 96% dones
Capital La Habana 2.096.054 habitants (1989)
Moneda peso/(10.4.92) 1 dòlar=0,8 pesos
PNB (1988) 20.900 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 23,8% agricultura, 28,5% indústria, 47,7% serveis
Renda per càpita (1988) 2.000 dòlars
Importacions (1988) 7.611 milions de dòlars
Exportacions (1988) 5.518 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 7.000 milions de dòlars
IDH^{*}: 38
Cap d'Estat Fidel Castro 1959 (Partido Comunista Cubano)

EQUADOR

Superfície (qm²) 270.670
Població (1989) 10.781.613 habitants (45% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 85% homes, 80% dones
Capital Quito 1.281.849 habitants (1990)
Moneda sucre/(10.4.92) 1 dòlar=1.311,7 sucres (oficial); 1.383 sucres (paral·lel)
PNB (1989) 10.380 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 38,5% agricultura, 19,8% indústria, 41,6% serveis
Renda per càpita (1989) 1.820 dòlars
Importacions (1988) 1.860 milions de dòlars
Exportacions (1988) 2.354 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 11.311 milions de dòlars
IDH^{*}: 55
Cap d'Estat Rodrigo Borja Cevallos 1988 (Izquierda Democrática)

EL SALVADOR

Superfície (qm²) 21.393
Població (1989) 5.207.000 habitants (56% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 75% homes, 69% dones
Capital San Salvador 462.652 habitants (1985)
Moneda colón/(10.4.92) 1 dòlar=8,23 colones (interbancari)
PNB (1989) 5.860 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 43,2% agricultura, 19,4% indústria, 37,7% serveis
Renda per càpita (1989) 1.070 dòlars
Importacions (1988) 1.140 milions de dòlars
Exportacions (1988) 610 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 1.851 milions de dòlars
IDH^{*}: 71
Cap d'Estat Alfredo Félix Cristiani 1988 (Alianza Republicana Nacionalista)

GUATEMALA

Superfície (qm²) 108.889
Població (1989) 9.198.448 habitants (59% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 63% homes, 47% dones
Capital Guatemala 754.243 habitants (1981)
Moneda quetzal/(10.4.92) 1 dòlar=5,14 quetzals (paral·lel)
PNB (1989) 8.150 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 49,8% agricultura, 12,3% indústria, 37,9% serveis
Renda per càpita (1989) 910 dòlars
Importacions (1989) 404 milions de dòlars
Exportacions (1989) 323 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 2.601 milions de dòlars
IDH^{*}: 75
Cap d'Estat Jorge Serrano Elías 1991 (Unión del Centro Nacional)

HAITÍ

Superfície (qm²) 27.750
Població (1989) 5.609.000 habitants (71% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 40% homes, 35% dones
Capital Port-au-Prince 738.342 habitants (1984)
Moneda gourde/(10.4.92) 1 dòlar=5,0 gourdes
PNB (1989) 2.370 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 50,4% agricultura, 5,7% indústria, 43,9% serveis
Renda per càpita (1989) 360 dòlars
Importacions (1989) 330 milions de dòlars
Exportacions (1989) 240 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 802 milions de dòlars
IDH^{*}: 101
Cap d'Estat Fr. Jean-Bertrand Aristide 1991 (en l'exili per cop d'estat a l'octubre del 199)

* IDH: lloc que ocupa en la classificació de 130 països segons l'Index de Desenvolupament Humà de 1989, del Programa de les Nacions Unides pel Desenvolupament (PNVD) —de més alt a més baix—.

AMÈRICA LLATINA - DADES

HONDURES

Superfície (qm²) 112.088
Població (1989) 4.289.800 habitants (58% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 61% homes, 58% dones
Capital Tegucigalpa 608.100 habitants (1989)
Moneda lempira/(10.4.92) 1 dòlar=5,85 lempiras (paral·lel)
PNB (1989) 4.320 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 60,4% agricultura, 16,1% indústria, 23,4% serveis
Renda per càpita (1989) 900 dòlars
Importacions (1989) 1.000 milions de dòlars
Exportacions (1989) 1.100 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 3.350 milions de dòlars
IDH^{*}: 79
Cap d'Estat Rafael Leonardo Callejas 1990 (Partido Nacional)

PERÚ

Superfície (qm²) 1.285.216
Població (1989) 21.792.000 habitants (31% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 91% homes, 78% dones
Capital Lima 6.053.900 habitants (1988)
Moneda nuevo sol/(10.4.92) 1 dòlar=0,96 nuevos sol (lliure)
PNB (1989) 28.610 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 35,1% agricultura, 12,3% indústria, 52,6% serveis
Renda per càpita (1989) 1.010 dòlars
Importacions (1988) 1.839 milions de dòlars
Exportacions (1988) 3.714 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 19.875 milions de dòlars
IDH^{*}: 56
Cap d'Estat Alberto Fujimori 1990 (President «de facto» des del 5 d'abril 1992)

MÈXIC

Superfície (qm²) 1.958.201
Població (1989) 84.274.992 habitants (29% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 92,5% homes, 88% dones
Capital Mèxic 8.236.960 habitants (1990)
Moneda peso/(10.4.92) 1 dòlar=3.071,2 pesos (lliure); 3.116,6 pesos (paral·lel)
PNB (1989) 200.730 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 25,8% agricultura, 14,1% indústria, 60,1% serveis
Renda per càpita (1989) 2.010 dòlars
Importacions (1989) 22.084 milions de dòlars
Exportacions (1989) 22.975 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 95.642 milions de dòlars
IDH^{*}: 39
Cap d'Estat Carlos Salinas de Gortari 1988 (Partido Revolucionario Institucional)

REPÚBLICA DOMINICANA

Superfície (qm²) 48.422
Població (1989) 7.012.367 habitants (41% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 78% homes, 77% dones
Capital Santo Domingo 1.313.172 habitants (1981)
Moneda peso/(10.4.92) 1 dòlar=12,73 pesos (lliure)
PNB (1989) 6.650 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 45,7% agricultura, 15,5% indústria, 38,8% serveis
Renda per càpita (1989) 790 dòlars
Importacions (1988) 2.241 milions de dòlars
Exportacions (1988) 911 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 4.066 milions de dòlars
IDH^{*}: 67
Cap d'Estat Joaquín Balaguer Ricardo 1990 (Partido Reformista Cristiano)

NICARAGUA

Superfície (qm²) 120.254
Població (1986) 3.384.000 habitants (41% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 78% homes, 78% dones
Capital Managua 608.020 habitants (1979)
Moneda córdoba oro/(10.4.92) 1 dòlar=5,05 córdobas oro (paral·lel)
PNB (1989) 3.430 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 46,5% agricultura, 15,8% indústria, 37,7% serveis
Renda per càpita (1989) 830 dòlars
Importacions (1989) 1.000 milions de dòlars
Exportacions (1989) 250 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 9.205 milions de dòlars
IDH^{*}: 59
Cap d'Estat Violeta Barrios de Chamorro 1990 (Unión Nacional Opositora)

URUGUAI

Superfície (qm²) 176.215
Població (1989) 3.077.000 habitants (26% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 93% homes, 94% dones
Capital Montevideo 1.251.647 habitants (1985)
Moneda peso/(10.4.92) 1 dòlar=2.895,0 pesos
PNB (1988) 7.170 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 15,3% agricultura, 18,2% indústria, 66,5% serveis
Renda per càpita (1988) 2.620 dòlars
Importacions (1989) 1.203 milions de dòlars
Exportacions (1989) 1.599 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 3.751 milions de dòlars
IDH^{*}: 28
Cap d'Estat Luis Alberto Lacalle Herrera 1989 (Partido Nacional)

PANAMÀ

Superfície (qm²) 75.517
Població (1989) 2.466.228 habitants (46% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 89% homes, 88% dones
Capital Panamá 389.172 habitants (1981)
Moneda balboa/(10.4.92) 1 dòlar=1,0 balboas
PNB (1989) 4.550 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 26,2% agricultura, 9,7% indústria, 64,1% serveis
Renda per càpita (1989) 1.760 dòlars
Importacions (1989) 964 milions de dòlars
Exportacions (1989) 297 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 5.700 milions de dòlars
IDH^{*}: 37
Cap d'Estat Guillermo Endara Galimany 1989 (Alianza Democrática de Oposición Civilista)

VENEÇUELA

Superfície (qm²) 912.050
Població (1989) 19.734.968 habitants (11% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 88% homes, 85% dones
Capital Caracas 3.373.059 habitants (1989)
Moneda bolívar/(10.4.92) 1 dòlar=65,15 bolívares (lliure)
PNB (1989) 43.830 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 13,6% agricultura, 17,9% indústria, 68,5% serveis
Renda per càpita (1989) 2.450 dòlars
Importacions (1989) 7.837 milions de dòlars
Exportacions (1989) 12.953 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 33.144 milions de dòlars
IDH^{*}: 41
Cap d'Estat Carlos Andrés Pérez 1988 (Acción Democrática)

PARAGUAI

Superfície (qm²) 406.752
Població (1989) 4.276.648 habitants (54% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 91% homes, 85% dones
Capital Asunción 454.881 habitants (1982)
Moneda guaraní/(10.4.92) 1 dòlar=1.444,0 guaranis (lliure)
PNB (1989) 4.130 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 48,6% agricultura, 20,5% indústria, 30,9% serveis
Renda per càpita (1989) 1.030 dòlars
Importacions (1989) 600 milions de dòlars
Exportacions (1989) 670 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 2.490 milions de dòlars
IDH^{*}: 51
Cap d'Estat Gen. Andrés Rodríguez 1989 (Partido Colorado)

XILE

Superfície (qm²) 756.626
Població (1990) 13.173.347 habitants (15% població rural)
Taxa alfabetisme adult (1985) 97% homes, 96% dones
Capital Santiago de Xile 4.385.481 habitants (1990)
Moneda peso/(10.4.92) 1 dòlar=346,2 (bancari); 355,0 pesos (paral·lel)
PNB (1989) 25.250 milions de dòlars
Distribució sectorial de la força laboral (1985-87) 19,8% agricultura, 17,2% indústria, 63,0% serveis
Renda per càpita (1988) 1.770 dòlars
Importacions (1989) 6.496 milions de dòlars
Exportacions (1989) 8.190 milions de dòlars
Total deute extern (1989) 18.241 milions de dòlars
IDH^{*}: 23
Cap d'Estat Patricio Aylwin Azócar 1989 (Concentación de los Partidos de la Democracia)

DCIDOB 40. **On va l'Amèrica Llatina?**

Selecció de Documents de la Base de Dades CIDOB.

AMÉRICA LLATINA - BIBLIOGRAFIA

Selecció de Documents de la Base de Dades CIDOB

1. - LLIBRES

AMERICA LATINA: INTRODUCCIÓN AL EXTREMO OCCIDENTE/Alain Rouquié. - México: Siglo XXI Editores, 1989. - 431 p.

AMERICA LATINA: POLITICA Y SOCIEDAD/ Alain Touraine. - Madrid: Espasa Calpe, 1989. - 516 p.

AMERICA LATINA EN EL MUNDO DE MAÑANA: AMBITO INTERNACIONAL Y REGIONAL/ Martner (coord.). - Caracas: Nueva Sociedad, 1987. - 367 p.

AMERICA LATINA EN LA ENCRUCIJADA: EL DESAFIO A LOS PAISES DE LA TRILATERAL: INFORME PARA LA COMISION TRILATERAL/ George W. Landau, Julio Feo, Akio Hosono. - Madrid: Tecnos, 1990. - 143 p.

ANUARIO DE POLITICAS EXTERIORES LATINOAMERICANAS: LAS POLITICAS EXTERIORES DE AMERICA LATINA Y EL CARIBE: CONTINUIDAD EN LA CRISIS/Heraldo Muñoz (comp.). -Buenos Aires: Grupo Editor Latinoamericano, 1987. - 642 p.

LA CRISIS DE AMERICA LATINA Y LA DEUDA EXTERNA/ Luis de Sebastián. - Madrid: Alianza Editorial, 1988. - 236 p.

CRISIS ECONOMICA EN CENTROAMERICA Y EL CARIBE/ Mats Lundahl, Wim Pelupessy (ed.). - San José: DEI, 1989. - 304 p.

DESCENTRALIZACION Y DEMOCRACIA: GOBIERNOS LOCALES EN AMERICA LATINA/ D. García Delgado, A. Garay, M. Grossi (et al.). - Buenos Aires: CLACSO, SUR, CEUMT-Barcelona, 1989. - 510 p.

ESPAÑA E IBEROAMERICA: DE LA HISPANIDAD A LA COMUNIDAD IBEROAMERICANA DE NACIONES/ Celestino del Arenal con la colaboración de Alfonso Nájera. - Madrid: CEDEAL, 1989. - 104 p.

EUROPA-AMERICA LATINA: EL DESAFIO DE LA COOPERACION/ Programa de Relaciones Políticas y de Cooperación al Desarrollo Europa/América Latina (PREAL). - Madrid: Fundación Pablo Iglesias, 1988. - 226 p.

EUROPA OCCIDENTAL-AMERICA LATINA: EXPERIENCIAS Y DESAFIOS/ Klaus Bodemer. - Barcelona; Caracas: Alfa, 1987. - 209 p.

HISTORIA DE LA DEUDA EXTERNA DE AMERICA LATINA/ Carlos Marichal. - Madrid: Alianza Editorial, 1988. - 310 p.

LA IDEA DE COMUNIDAD IBEROAMERICANA ENTRE LA HISTORIA Y LA UTOPIA/ Roberto Mesa. - Madrid: CEDEAL, 1989. - 54 p.

INTEGRATION ET COOPERATION EN AMERIQUE LATINE: LE CAS DU PACTE ANDIN/ M. Alvarez García, A. Animat del Solar, R. Figueredo (et al.). - Bruxelles: ASBL CERCAL, 1987. - 369 p.

MEDIOS DE COMUNICACION Y POLITICA EN AMERICA LATINA: LA LUCHA POR LA DEMOCRACIA/ Elizabeth Fox (ed.). - Barcelona: Gustavo Gili, 1989. - 230 p.

LAS MUJERES EN AMERICA LATINA: UNA APROXIMACION NECESARIA/ Regina Rodríguez (ed.). - Madrid: Fundación CIPIE, UAB, 1990. - 149 p.

PAZ, SEGURIDAD Y DESARROLLO EN AMERICA LATINA/ José A. Silva Michelena (coord.). - Caracas: Nueva Sociedad; ILDIS; UNU, 1987. - 270 p.

EL PENSAMIENTO ESPAÑOL CONTEMPORANEO Y LA IDEA DE AMERICA/ José Luis Abellán, Antonio Monclús (coord.). - Barcelona: Anthropos, 1989

Vol. I: EL PENSAMIENTO EN ESPAÑA DESDE 1939. - 400 p.

Vol. II: EL PENSAMIENTO EN EL EXILIO. - 688 p.

POBREZA, CONFLICTO Y ESPERANZA: UN MOMENTO CRITICO PARA CENTROAMERICA (INFORME SANDFORD)/ Comisión Internacional para la Recuperación y el Desarrollo de Centroamérica. - Madrid: Tecnos, 1989. - 181 p.

POLITICA ECONOMICA NEOLIBERAL EN PAISES DEL CONO SUR DE AMERICA LATINA, 1974-1983/ Joseph Ramos. - México: Fondo de Cultura Económica, 1989. - 218 p.

POLITICA ECONOMICA Y DEUDA EXTERNA EN AMERICA LATINA/ José Ramón García Méndez. - Madrid: IEPALA, 1989. - 430 p.

POLITICAS DE AJUSTE Y GRUPOS MAS VULNERABLES EN AMERICA LATINA: HACIA UN ENFOQUE ALTERNATIVO/ Eduardo S. Bustelo (comp.). - Bogotá: Fondo de Cultura Económica; UNICEF, 1987. - 278 p.

RELACIONES ECONOMICAS ENTRE AMERICA LATINA Y LA COMUNIDAD ECONOMICA EUROPEA/Sebastián Alegrett, Ignacio Basmambrio, Hubert Julienne (et al.). - Madrid: Fundación Friedrich Ebert, 1988. - 226 p.

LAS RELACIONES ENTRE ESPAÑA Y AMERICA CENTRAL (1976-1989) - Barcelona: CIDOB, AIETI, 1989. - 174 p.

SISTEMAS POLITICOS DE AMERICA LATINA/Manuel Alcántara Sáez. - Madrid: Tecnos

Vol. I: AMERICA DEL SUR. - 1989. - 203 p.

Vol. II: MEXICO. LOS PAISES DEL CARIBE Y DE AMERICA CENTRAL. - 1990. - 255p.

LA UTOPIA DE AMERICA: TEORIA, LEYES, EXPERIMENTO/Beatriz Fernández Herrero. - Barcelona: Anthropos; Centro de Estudios Constitucionales, 1992. - 460 p.

2. PUBLICACIONES PERIÓDIQUES

BALANCE PRELIMINAR DE LA ECONOMIA DE AMERICA LATINA Y EL CARIBE, 1991- *Notas sobre la economía y el desarrollo (CEPAL)*, núm. 519-520 diciembre 1991 (Santiago de Chile). - 58 p.

BANCA DE FOMENTO EN EL DESARROLLO DE AMERICA LATINA Y EL CARIBE - Comercio exterior, Vol. 41, núm. 12 diciembre 1991 (México). - 84 p.

THE BLACK AMERICAS 1492-1992 - *Report on the Americas*, Vol. XXV, núm. 4 February 1992 (New York). - 48 p.

CUBA - *Síntesis*, núm. 15 septiembre-diciembre 1991 (Madrid). - 493 p.

ECONOMIC RELATIONS BETWEEN THE EUROPEAN COMMUNITY AND LATIN AMERICA: A STATISTICAL PROFILE, 1991 - *Documentos de trabajo del IRELA*, núm. 31, 1991 (Madrid). - 66 p.

LA ENCRUCIJADA DE LOS NOVENTA: AMERICA LATINA - *Pensamiento Iberoamericano: revista de economía política*, núm. 19 enero-junio 1991 (Madrid). - 491 p.

MAGNITUD DE LA POBREZA EN AMERICA LATINA EN LOS AÑOS OCHENTA - *Estudios e informes de la CEPAL*, núm. 81, 1991 (Santiago de Chile). - 177 p.

NUMERO MONOGRAFICO SOBRE POLITICA EN AMERICA LATINA - *Revista de estudios políticos*, núm. 74 octubre-diciembre 1991 (Madrid). - 700 p.

LA NUEVA EUROPA Y EL FUTURO DE AMERICA LATINA - *Pensamiento Iberoamericano: revista de economía política*, Vol. Extraordinario, 1991 (Madrid). - 437 p.

OBJETIVOS DEL PROCESO DE INTEGRACION - *Integración latinoamericana*, núm. 171-172 septiembre-octubre 1991 (Buenos Aires). - 127 p.

DCIDOB 40. **On va l'Amèrica Llatina?**

El present dels pobles. Indígenes a Amèrica Llatina.

EL PRESENT DELS POBLES. INDÍGENESA AMERICA LLATINA

L'impacte de la presència europea al continent americà va ser enorme per a la població autòctona; aquesta va disminuir d'una manera dramàtica — segons càlculs de l'historiador Vicenç Vives, els indígenes de tot el continent ja havien minvat, al 1810, el 41% del total existent abans de la colonització-. Per molts indígenes, el 1492 va significar l'inici de la marginalització i la resistència (cultural, social i ètnica). Per altra banda, fruit de l'encontre d'aquestes dues cultures sorgí el fenomen del mestissatge. A partir de la segona meitat del segle XX, es va iniciar un ressorgiment dels pobles indis, així com el seu redescobriments per part de la cultura oficial (criolla). Pel que fa a la població, fins el 1940 no es va recuperar el nombre d'habitants presents a mitjans del s. XV.

Aquest article vol oferir una breu descripció de la situació actual dels descendents d'aquelles grans civilitzacions pre-colombines.

Avui dia els pobles indígenes d'Amèrica arriben a una població, si deixem de banda els sectors d'identitat confusa, que fluctua entre els 30 i els 40 milions d'habitants. Són una minoria que oscil·la entre el 7 i el 9% de la població total d'Amèrica, encara que en països com Bolívia, Guatemala, Perú i Equador aquests percentatges pugen entre el 30 i el 60%. Entre les causes que expliquen el creixement de la població indígena que s'ha produït al llarg del s. XX trobem: les campanyes d'eradicació d'epidèmies, la utilització d'antibiòtics i altres avenços científics, especialment en l'alimentació i la salut, que han ampliat les expectatives de vida i han disminuït la mortalitat.

Malgrat la gran diversitat de pobles i cultures indígenes, i segons un estudi elaborat per la publicació «Amèrica Indígena», podem classificar-los en tres grans grups:

1er grup: el més nombrós

Els integrants d'aquest grup — que sumen un total aproximat de 30 milions, més del 80% de la població indígena global del continent — estan localitzats a les àrees on, abans de la colonització europea, van existir cultures molt desenvolupades: zona de mesoamèrica i regió andina. Treballen com a camperols, comuners, cooperativistes agropecuaris, peons, treballadors eventuais, comerciants, etc.

Mesoamèrica abarca tres països — Mèxic (el 9% de la població es considera indígena), Guatemala (més del 60%) i Belice (més del 15%) — molt contrastats; ja en el moment de la con-

questa hi habitaven pobles i cultures molt diferenciats, sobresortint el poble Mexicà o Azteca de parla Nàhuatl (a Mèxic gairebé 1,5 milions de persones parlen aquesta llengua). En aquesta àrea, avui dia, existeixen més de 80 grups ètnics, amb una població que supera els 14 milions, de gran diversitat idiomàtica. En general, però, la població exclusivament monolingüe tendeix a disminuir.

Els països que conformen l'àrea andina — Perú (més del 40% de la població és indígena), Equador (40%), i Bolívia (60%) — no són tan contrastats; des del s. XIV, el poble Quítxua conforma un Estat molt centralitzat que va desenvolupar un projecte d'integració sociopolítica molt important. Això va permetre que durant el virregnat del Perú, ja en època colonial, s'estructurés, a partir de les antigues formes d'organització social, comunitats indígenes que dominaven, i encara ho fan, l'escenari rural. En el Perú, per exemple, aquestes comunitats, que ara s'anomenen camperoles, controlen més del 60% de les terres cultivables.

Les ètnies que imperen en aquesta regió andina són la Quítxua, amb una població de 12 milions, i l'Aimara, que té un total aproximat de 3 milions. El Quítxua és la llengua indígena més important de tot el continent americà, per la gran quantitat de persones que el parlen.

2on grup: la lluita per la supervivència

Està situat en aquelles àrees on, abans de la presència europea, no es

va arribar a un desenvolupament tan elevat. Els seus pobles posseeixen baixos nivells demogràfics i estan agrupats en diferents ètnies molt heterogènies; precisament entre les característiques que defineixen aquest col·lectiu trobem la seva riquesa lingüística i la multiplicat de microètnies.

Sota aquest conjunt s'hi reuneix el 20% de la població indígena d'Amèrica que es distribueix en quatre grans àrees: la subàrtica, Canadà i Estats Units; Amèrica Central i el Carib; el bosc amazònic; i el con Sud extrem, amb una extensió a l'illa de Pascua. Farem especial referència a les àrees d'Amèrica Llatina.

Aquests pobles, alguns encara viuen de la caça i la recol·lecció, altres, participen plenament de l'economia i tecnologia modernes; però, majoritàriament, formen societats tribals autosuficients.

A Centramèrica, la presència de població negra d'origen africà és bastant important, fins al punt d'alterar la idiosincràsia dels indis d'aquesta regió. Aquests, viuen principalment en comunitats rurals disperses i són, essencialment, pescadors, recol·lectors, artesans i agricultors; el seu nivell de vida és molt baix.

A l'arxipèlag del Carib, on els europeus van entrar en contacte per primera vegada amb els aborígens d'Amèrica, aquests ja no existeixen; excepte, i de manera reduïda, a Trinitat i Tobago on la seva proximitat geogràfica amb el continent ha evitat la total extinció.

Per altra banda, a la selva amazònica hi ha una multiplicitat d'ètnies que conformen un conjunt culturalment més o menys homogeni. Les seves poblacions quasi no arriben a significar l'1%, com a molt en algun cas el 5% dels habitants totals dels seus països respectius. Tres característiques defineixen aquests col·lectius: l'aïllament, la dispersió i l'organització tribal. La intrusió de colonitzadors foranis o buscadors d'or, els diversos moviments guerrillers, el sorgiment de ciutats i de polítiques de colonització i l'ús d'aquesta àrea molt rica han afectat i estan afectant de manera alarmant la supervivència d'aquests indígenes.

Dins d'aquest segon grup, cal destacar el cas de Paraguai ja que és l'únic

AMÈRICA LLATINA - INDÍGENES

país de tota Amèrica on la llengua indígena, la Guaraní, té actualment la mateixa categoria que la llengua espanyola oficial i s'utilitza com un dels principals símbols d'identitat nacional.

3er grup: la vida urbana

Es un conjunt que està en procés de creixement —producte del notable increment de la població índia, de l'expansió urbana i de la descomposició del món rural— i aglutina a tots aquells indígenes que han anat a viure a la ciutat. No és fàcil definir-lo: té una condició ètnica bastant ambigua, entre indígena i criolla; viu una situació de trànsit de grup ètnic a classe social, la seva fusió amb el proletariat i la classe mitjana sembla ja irreversible; i posseeix un caràcter urbà.

L'emigració del camp cap a la ciutat per part de les poblacions indígenes ha estat una constant; aquesta població fuig de la pobresa i la fam extremes que es manifesten en el món rural. Però, per culpa de la incapacitat de les ciutats per augmentar l'oferta de vivendes, de serveis i de treball al ritme accelerat d'aquesta migració, s'han generat problemes de pobresa urbana paral·lels a la pobresa existent al camp.

La crisi econòmica iniciada a finals de la dècada dels '70, va acabar amb la il·lusió «desarrollista», que va definir un període important de la història llatinoamericana, i accelerà la crisi de l'Estat, ara ja, limitat en la seva capacitat de control, planificació i ordenament. Dins d'aquest context, la massa d'immigrants urbans, davant el bloqueig de la seva integració en el món crioll i cosmopolita del país oficial, va començar a fer-se càrrec, sobretot a mitjans dels '80, de la seva pròpia dinàmica econòmica, social i cultural. Els nous barris populars es van convertir en focus poderosos d'un nou món urbà que ha generat unes formes de comportament, opcions econòmiques i sistemes d'organització que en alguns casos poden sobrepassar la legalitat si aquesta es converteix en un obstacle.

Formes d'organització indígena

Així doncs, quina és la situació actual d'aquesta població americana? Els indígenes ocupen el nivell més baix de l'estructura social; continuen discriminats culturalment i social, políticament i racial; es troben aclaparats per la pobresa, desnutrició, malalties, degradació del medi ambient (per agents privats o pel mateix govern)... Per altra banda, la major part dels governs americans no han respectat ni l'autonomia indígena

ni la legítima propietat d'aquests grups sobre les seves terres.

Davant d'aquestes circumstàncies, un nombre creixent de població indígena va prenent consciència del fet que només creant les seves pròpies organitzacions té la possibilitat d'assegurar la supervivència de les seves comunitats i cultures; es reafirma en les seves arrels culturals, s'organitza, estableix aliances socials i busca una identitat renovada, orientada cap al futur. Els ob-

jectius són: activar una pressió política, dirigir-se a l'opinió pública internacional i crear aliances amb grups i moviments que simpatitzen amb la seva causa.

Des del punt de vista estructural i dels seus objectius, podem distingir tres tipus d'organitzacions:

a) Federacions tribals o ètniques: Són de les més antigues. Tenen el propòsit de defensar les terres comunals i els costums indígenes. Generalment

AMÈRICA LLATINA - INDÍGENES

estan integrades per pobles que s'han mantingut relativament aïllats de la cultura occidental.

b) Els sindicats camperols: Formes d'organització més recents, els seus integrants es veuen a si mateixos més com a camperols que com a indígenes. Defensen els interessos de grups que des de fa molt temps estan incorporats a l'economia de mercat. A la regió andina és on estan més desenvolupats. La seva lluita normalment està relacionada amb litigis sobre terres comunals, reclams salarials, reducció de la jornada laboral, abolició del treball gratuït en els latifundis, etc; és a dir, reivindicacions més en un sentit de classe que per qüestions ètniques. Exemples: «Confederación Campesina del Perú» (CCP), «Coalición de Obreros Campesinos y Estudiantes del Istmo» (COCEI) a Oaxaca (Mèxic).

c) Moviments «indis»: Sempre han existit grups o moviments d'indígenes, juntament amb persones i grups solida-

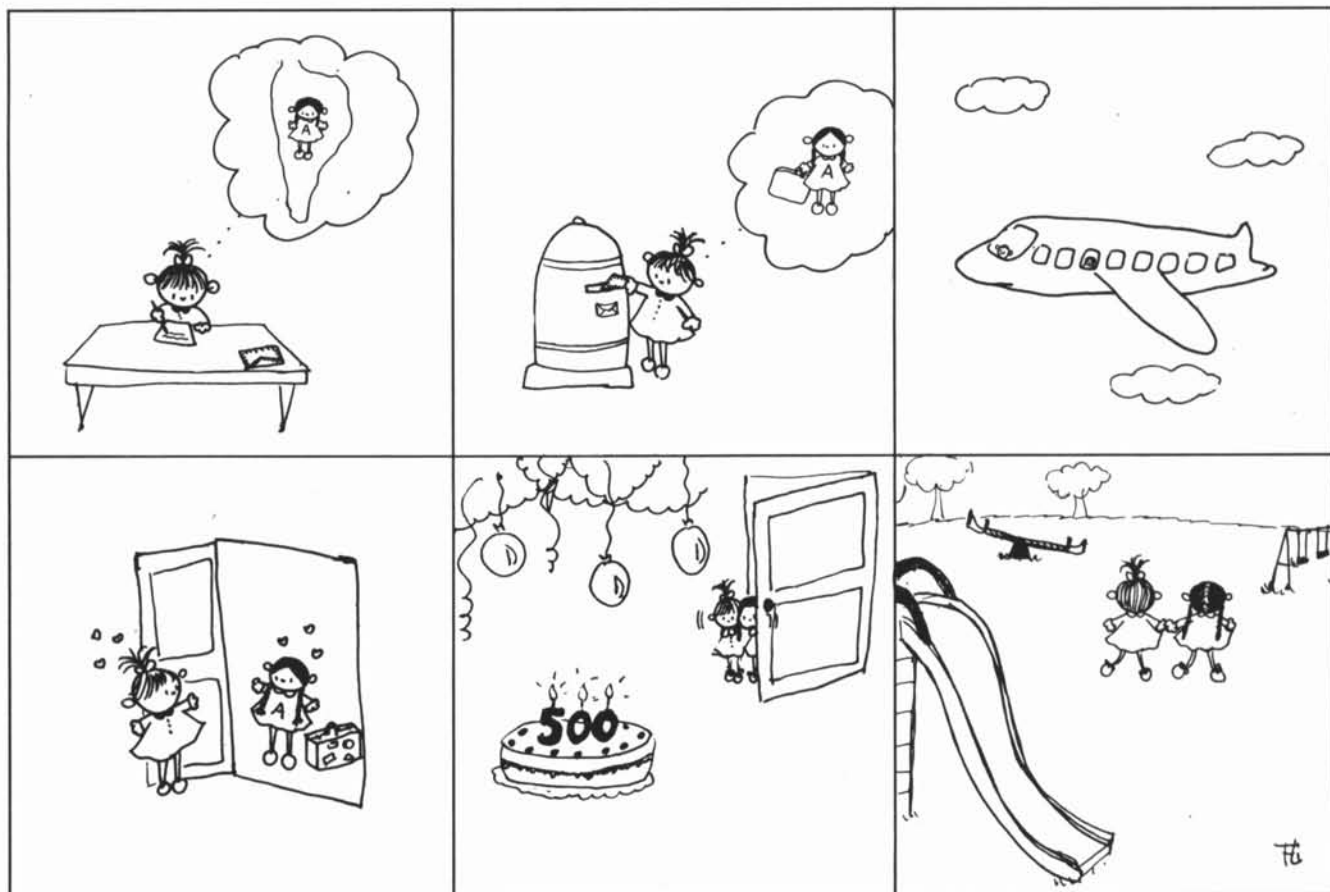
ris amb ells, que han lluitat per la seva identitat i benestar. Sovint han estat ignorats o silenciats per la societat dominant. Actualment, però, van adquirint més ressò social les qüestions indígenes. Es creen centres de recerca i documentació; es parla de política indigenista; es multipliquen les organitzacions de defensa i promoció dels pobles indígenes; els seus líders són escoltats en els fòrums llatinoamericans i mundials. Sovint les causes dels pobles indígenes estan també implicades en la problemàtica ecològica actual, com en l'Amazònia, i en els debats entorn al Desenvolupament econòmic i humà. A Quito, el juliol del 1990, es va celebrar amb representants de 120 ètnies índies una trobada continental. Entre tots aquests moviments trobem diverses postures; les més radicals rebutgen tots els valors de la cultura occidental i tenen una orientació separatista davant de l'Estat blanc; estan constituïdes bàsicament per sectors in-

tellectuals, amb poques possibilitats de projectar-se cap a les grans majories indígenes.

Per altra banda, paral·lelament a aquesta lluita indígena, la indiferència dels governs i partits polítics americans cap a «la qüestió índia» ha anat desapareixent de forma progressiva; han anat desenvolupant una generalitzada preocupació acompanyada d'algunes accions de suport i solidaritat, encara que moltes vegades hagin estat poc definides i contradictòries. El camí a recórrer per arribar a una veritable convivència entre indígenes, criolls, mestissos, negres, mulatos, etc. a les societats llatinoamericanes és llarg. Sobretot, si tenim en compte la gran inestabilitat existent a aquests països —fruit de la crisi econòmica, política i social—; però, el context internacional ha canviat i la interdependència real existent entre tots els Estats pot ajudar a trobar solucions globals per fer desaparèixer les grans desigualtats imperants.

TIRA, TIRA!

«Reencuentro»

DCIDOB 40. **On va l'Amèrica Llatina?**

Organismes d'integració a Amèrica Llatina.

ORGANISMES D'INTEGRACIÓ A AMÈRICA LLATINA

ALADI: Associació Llatinoamericana d'Integració. Fou fundada al 1980 a Montevideo mitjançant la firma del Tractat de Montevideo per part d'11 països. Va substituir l'Associació Llatinoamericana de Lliure Comerç introduint canvis notables en l'orientació del procés d'integració. El seu objectiu és promoure, entre els països de la regió, un desenvolupament econòmic i social equilibrat a través de la intensificació del comerç, la complementació econòmica i les accions de cooperació per a ampliar mercats.

Els seus membres són Argentina, Bolívia, Brasil, Colòmbia, Equador, Mèxic, Perú, Uruguai, Veneçuela i Xile.

CARICOM: La Comunitat del Carib es va crear al 1973 a Trinitat mitjançant un tractat que van firmar Barbados, Guaiana, Jamaica i Trinitat i Tobago. Conegut també com a Mercat Comú del Carib, va substituir i ampliar les activitats de l'Associació de Lliure Comerç del Carib. Formada per l'Antigua i Barbuda, Bahames, Barbados, Belice, Dominica, Grenada, Guaiana, Jamaica, Montserrat, Saint Christopher i Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent i les Grenadines i Trinitat i Tobago, aquesta Associació vol establir un aranzel comú, una política de protecció del comerç amb altres països i coordinar polítiques econòmiques i plans de desenvolupament.

JUNAC: (Junta del Acuerdo de Cartagena). Va ser fundada al 1969 a Bogotà, al firmar Bolívia, Colòmbia, Equador, Perú i Xile un acord per a crear un grup d'integració de l'àrea andina. Veneçuela s'hi va incorporar al 1973 i Xile la va deixar al 1976. La seva finalitat és la de promoure el desenvolupament equilibrat dels països membres i accelerar el seu creixement a través de la integració econòmica i social, de programes d'industrialització, del desenvolupament de l'agricultura i l'agroindústria, d'un aranzel extern comú i de la canalització de recursos per a assegurar la distribució equitativa dels beneficis de la integració entre els membres. Al 1991 es va acordar crear una zona de lliure comerç pel 1992.

MERCOSUR: (Mercado Común del Cono Sur Americano). Fundat al 1991 per Argentina, Brasil, Paraguai i Uruguai, el seu objectiu és crear un mercat comú regional en el con sud americà per tal de liberalitzar el moviment de béns i serveis a partir de 1995. Al mateix temps s'ha previst la negociació d'un aranzel extern comú que assegurï la competitivitat externa.

ODECA: L'Organització d'Estats Centreamericans va ser fundada al 1951 per Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Hondures i Nicaragua per a enfortir els vincles entre aquests Estats, assegurar la solució pacífica de qualsevol conflicte que pogués sorgir entre ells, cooperar en la solució de problemes comuns i promoure el desenvolupament econòmic, social i cultural. El conflicte entre El Salvador i Hondures de 1969 va motivar l'acord de 1972 per a suspendre temporalment les seves activitats. En la 10ª Cimera de Presidents Centramericans, celebrada a El Salvador al 1991, es va acordar el relançament d'ODECA i la incorporació plena de Panamà.

GRUPO DE RÍO: Fundat al 1986 a Rio de Janeiro com a «Grupo de los Ocho» és un «organisme informal» de consulta i concertació política, els objectius de la qual són la pau, el desenvolupament i la democràcia. Reuneix a Argentina, Brasil, Colòmbia, Equador, Mèxic, Paraguai, Perú, Uruguai, Veneçuela i Xile.